

– Betekenisvolle ruimte –

Het gevecht om de stad

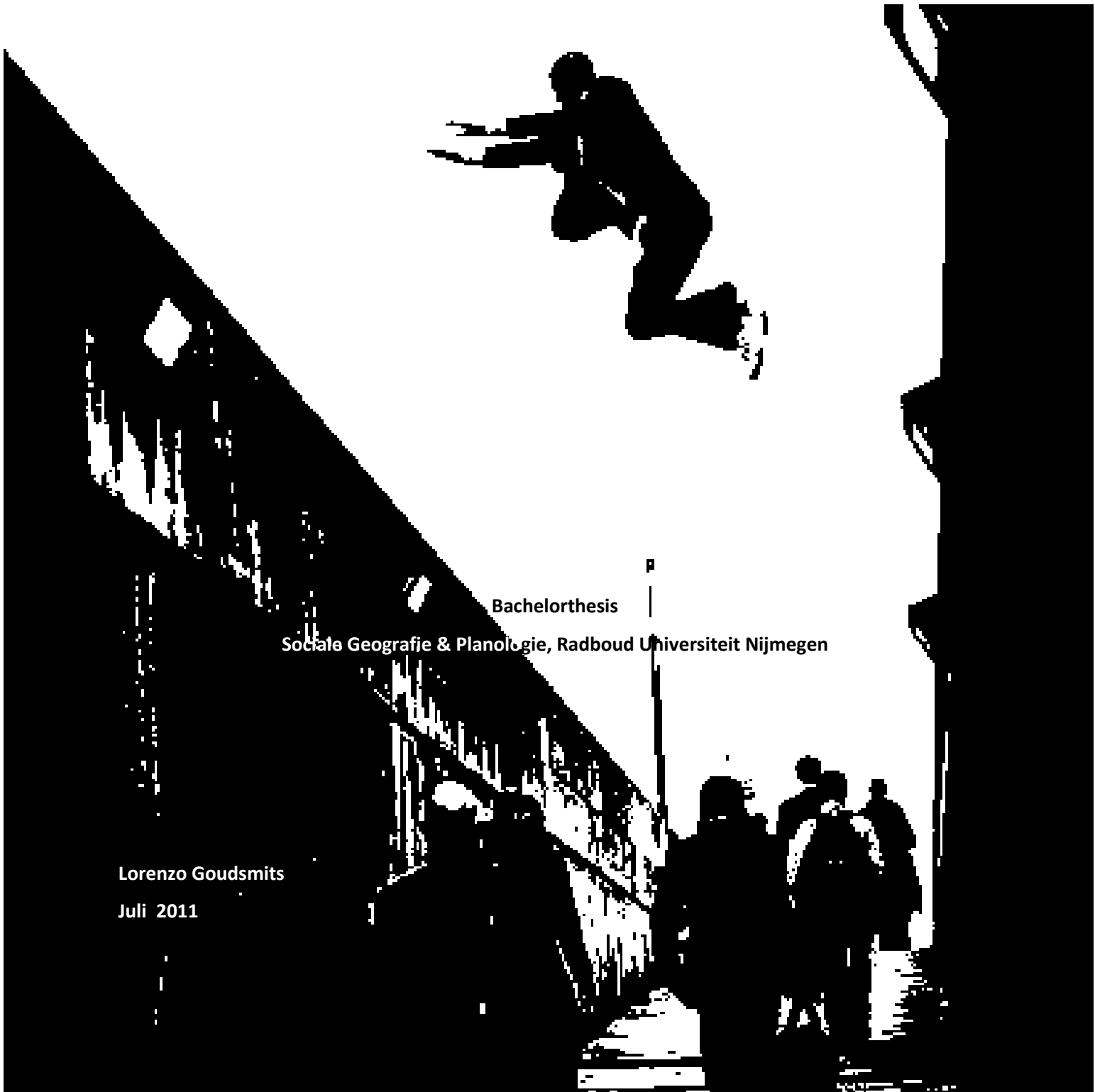
sociaalstedelijke bewegingen in Nederland beter bekeken

Bachelorthesis

Sociale Geografie & Planologie, Radboud Universiteit Nijmegen

Lorenzo Goudsmits

Juli 2011

– Betekenisvolle ruimte –

Het gevecht om de stad

sociaalstedelijke bewegingen in Nederland beter bekeken

Bachelorthesis

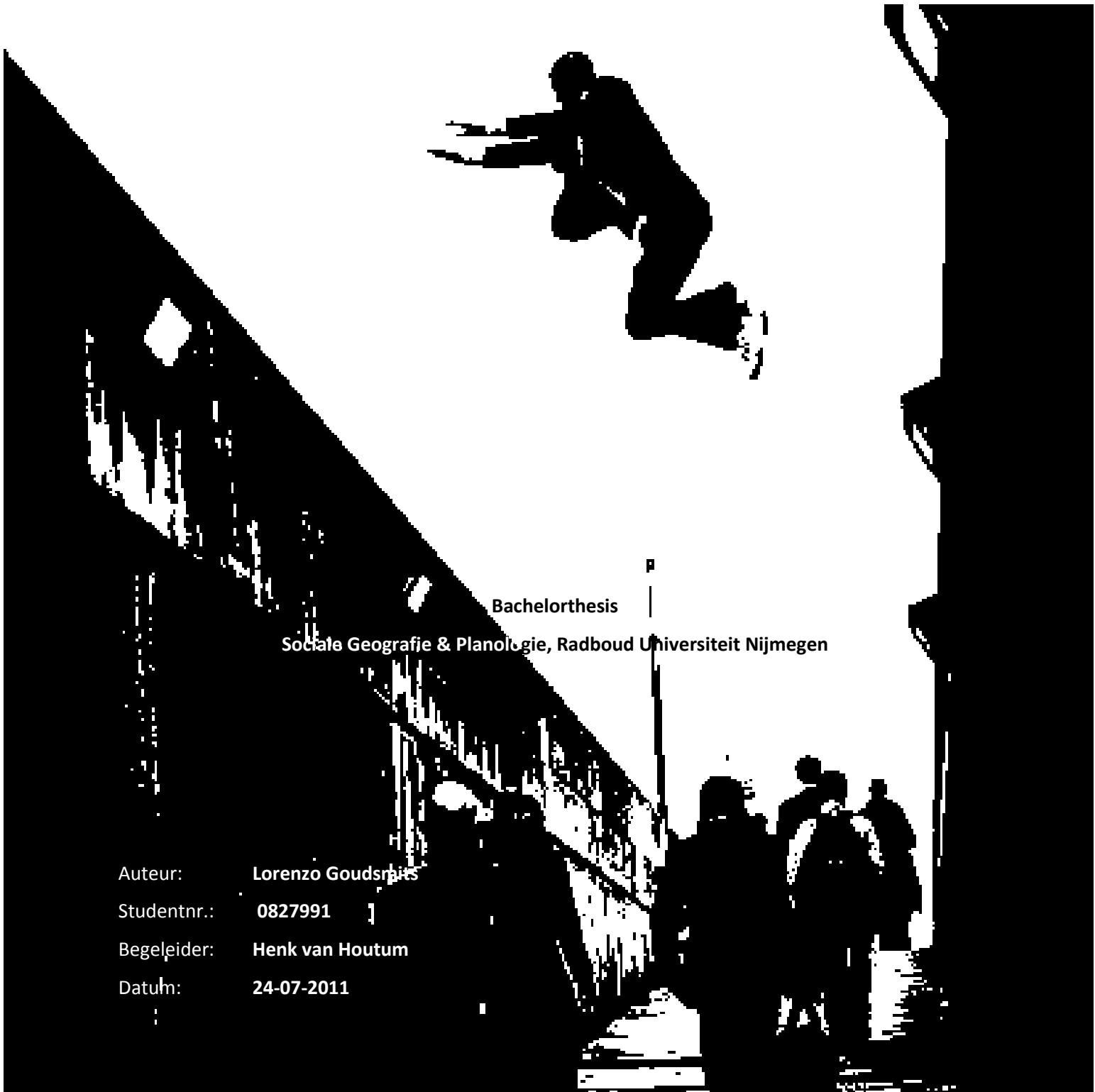
Sociale Geografie & Planologie, Radboud Universiteit Nijmegen

Auteur: **Lorenzo Goudsmit**

Studentnr.: **0827991**

Begeleider: **Henk van Houtum**

Datum: **24-07-2011**

0. Voorwoord - Onderzoek naar de mens

Het onderzoek dat voor u ligt, is geschreven als zijnde mijn bachelorscriptie voor de opleiding Sociale Geografie en Planologie aan de Radboud Universiteit Nijmegen. Het is exploratief van aard en fungeert dus enkel als een eerste verkenning van een onderzoeksveld waar naar mijn idee meer aandacht voor mag zijn, in ieder geval in Nederlandse onderzoek. In dit onderzoek staat namelijk zeer nadrukkelijk de mens centraal. Iets waarvoor we misschien een beetje de aandacht verloren zijn, maar waar het eigenlijk wel om draait binnen de geografie en planologie. Het gaat in deze scriptie om een aparte groep mensen die zelf laat merken zich niet altijd gehoord te voelen. Het draait daarbij om hun relatie tot de stad. Hoe ontvankelijk is 'de stad' voor verandering? Zowel binnen het academisch veld als beleidsveld, vindt hier al enkele jaren debat over plaats. Echter, daarbij weegt de stem van de burger onvoldoende gewichtig en lijken toch telkens weer de commerciële belangen de boventoon te voeren. Dit onderzoek tracht als stem te geleiden voor de burger. Mijn dank gaat hierbij uit naar Bart, Jasper, Karla en Robin, die ik heb mogen interviewen voor dit onderzoek en mijn begeleider Henk van Houtum.

Nijmegen, 1 juli 2011

Lorenzo Goudsmits

Inhoudsopgave

0. Voorwoord - Onderzoek naar de mens	1
Samenvatting	3
1. Inleiding – gevecht om de stad	6
1.1 De context	6
1.2 Doelstelling	9
1.4 Vraagstelling	11
2. Methodologisch kader	12
2.1 Onderzoeksopzet	12
2.2 Nijmegen als context voor casuïstiek onderzoek	13
2.3 Interviews	15
2.4 Leeswijzer	17
3. Theoretisch kader – mens en ruimte	18
3.1 Ruimtelijke omgeving	18
3.2 Menselijke behoeften	20
3.3 Sociale beweging	24
3.4 Conceptueel model	26
4. Verlangen naar beweging	27
4.1 Sociaalstedelijke beweging	27
4.2 Kraakbeweging	31
4.3 Groene bewegingen	31
4.4 Graffiti	32
4.5 Free running	33
4.6 Anarchisme	34
4.7 Conclusie	35
5. De voedingsbodem	37
6. In de richting van betekenisvolle ruimte	41
6.1 Ideale stad	42
6.2 Voorbeelden	43
6.3 Conclusie	45
7. Conclusie & Aanbevelingen	46
8. Literatuur	49
BIJLAGEN	53
Bijlage 1 – bevolkingssamenstelling Nijmegen	53
Bijlage 2 – interviewleidraad	53
Bijlage 3 – gegevens interviewpartners	55
Bijlage 4 – burgerparticipatie in gemeentelijk beleid	56

Samenvatting

Context en doel- & vraagstelling

Op wereldschaal is er een tendens waarneembaar in de richting van vercommercialisering van stedelijke en daarmee ook binnenstedelijke gebieden. Dit wordt veroorzaakt door een alsmaar toenemende trek naar de stad. Dit in combinatie met de kapitalistische gedachtegang die vandaag de dag in de meeste landen de overhand heeft. Echter, vanuit de samenleving lijkt een roep naar andere dan commercieel gestuurde ontwikkelingen waarneembaar te zijn. Die roep uit zich in het ontstaan van sociaalstedelijke bewegingen. Zij bieden niet alleen weerstand, maar proberen vooral ook constructief bij te dragen aan een verandering van bestaande discoursen over de stad. Hoewel niet alle burgers zo ver gaan, lijkt er toch een breder draagvlak te bestaan voor de acties die door sociaalstedelijke bewegingen ondernomen worden. De planologische beleidskaders en de ideologie die daaraan ten grondslag ligt, lijken steeds vaker weerstand te ontvangen. Dit komt mogelijk vanwege de restricties die zij soms leggen op de hoog gewaardeerde concepten vrijheid en gelijkheid. Hoewel beleidsmakers graag tegemoetkomen aan de wensen van de bevolking, lijken ze niet goed in staat de relaties tussen ruimtelijk beleid en het maatschappelijk welzijn bloot te leggen.

Hierop voortbordurend, poogt dit onderzoek – door het vergaren van beschrijvende, verklarende en prescriptieve kennis – de volgende doelstelling te realiseren:

Het vergroten van inzichten in de aanleidingen voor en idealen achter kritische geluiden over bestaande stedelijke constructen en concepten.

Dit wordt nagestreefd door een focus te leggen bij de sociaalstedelijke bewegingen die deze kritische geluiden het sterkst representeren. Omschreven als initiatieven, worden ze in de volgende centrale vraag aan het licht gebracht:

Waarom zijn er bepaalde initiatieven waar te nemen als reactie op de huidige rol die binnenstedelijke centra vervullen en hoe kan hierop gereageerd worden?

Methodologie

Vanuit een voorstudie is in dit onderzoek verder gegaan met een verkenning van een aantal sociaalstedelijke bewegingen die in Nederland aanwezig zijn. Dit vond plaats vanuit een theoretisch fundament. De eerste bewegingen werden gevonden vanuit een zoektocht op het internet. Vervolgens is bekeken of deze bewegingen ook in Nijmegen actief waren. Vanwege de uitzonderlijke geschiedenis van deze stad op het gebied van sociale beweging, is er namelijk voor gekozen deze

ruimtelijke omgeving als context te nemen. De sociaalstedelijke bewegingen die in deze stad gevonden kunnen worden hebben door het verleden van de stad namelijk een sterk fundament. Toch is Nijmegen ook een uitstekend voorbeeld van steden die zich voornamelijk laten leiden door kapitaal. De strijd van sociaalstedelijke bewegingen is hier dus wellicht het heetst. Hoewel het niet de doelstelling is geweest van dit onderzoek om generaliseerbare gegevens te leveren bestond uiteraard wel de hoop dat dit mogelijk was. Na algemene informatie verworven te hebben over de uitgekozen sociaalstedelijke bewegingen, zijn interviews afgenomen met leden van deze bewegingen. Doel daarvan was een beter beeld te krijgen van de sociaalstedelijke bewegingen, maar ook om te achterhalen wat er binnen deze alternatieve gemeenschap aan gedachtegoed over stedelijke problematiek bestaat. De afgenomen interviews waren daarom 'problem-centered' en halfopen. Omdat ook hierbij en bij het verwerken van de interviews een theoretisch fundament aan de basis lag, is bewust rekening gehouden met een mogelijk "biased viewpoint effect".

Theorie

Uitvoerig is bekeken op welke manieren er relaties bestaan tussen de mens en de ruimtelijke omgeving. Deze relaties vormen namelijk het startpunt voor het ontstaan van sociaalstedelijke bewegingen. Duidelijk werd, dat een discrepantie tussen de behoeften in relatie tot ruimte en bestaande stedelijke constructen, via beleving en waardering, uitmondt in ontevredenheid. Dat is althans de aanname wanneer men sociaalstedelijke bewegingen bekijkt vanuit een causale theorie. Ook kunnen sociaalstedelijke bewegingen gezien worden als een behoefte an sich. De theoretische aanname daarin, is dat ze gezien kunnen worden als onderdeel van een systeem dat in balans is door de aanwezigheid van orde en de ondermijning daarvan. Algemeen kan de volgende hypothese uit de theorie gefilterd worden:

De huidige sociale bewegingen in Nederland met betrekking tot de ruimtelijke ordening, komen voort uit een tekort aan betekenisvolle ruimte in binnenstedelijke centra.

Empirie

De diverse sociaalstedelijke bewegingen blijken onder te verdelen in verschillende categorieën. Zij zijn gebaseerd op een drietal hedendaagse fundamenteën, te weten: het kapitalisme, de technocratische ratio en bureaucratie. Op haar beurt maken sociaalstedelijke bewegingen ook weer onderdeel uit van het bredere scala aan sociale bewegingen. Deze kunnen vanuit verschillende perspectieven bekeken worden. Vanuit het perspectief van machtsrelaties lijken sociale bewegingen zich parallel aan bestuurlijke kaders te ontwikkelen, waarbij beiden elkaar zelfs versterken. Duidelijk werd het, dat de bewegingen zich ook inhoudelijk ontwikkeld hebben door zich meer te focussen op discourses in plaats van materiële vraagstukken. De kraakbeweging, groene bewegingen, graffiti

schrijvers, free runners en anarchisten blijken overeen te komen in hun streven naar verandering. Dat hoeft niet automatisch te betekenen dat zij daarom ook tegen bestaande constructen zijn. Daarnaast proberen allen hun denkwijzen doorslag te laten vinden in de gevestigde orde. Het overbrengen van een boodschap is de sleutel in de behandelde bewegingen. Daarbij lijkt deze boodschap een streven naar meer 'openheid & diversiteit' te omvatten.

Hier zijn verschillende aanleidingen voor. Bij een terugkoppeling naar de theorie lijkt het ontstaan van sociaalstedelijke bewegingen inderdaad voort te komen uit een onvoldoende status quo, die niet optimaal in behoeften voorziet. Zo is er behoefte aan meer gemeenschapsverband, invloed en groen. Daarnaast lijkt het er ook sterk op dat er met het ontstaan van sociaalstedelijke bewegingen een tegenkracht komt voor ondoorzichtige beleidsvorming. Ze kunnen zo gezien worden als de natuurlijke tegenhanger van de gevestigde orde.

De vraag rest dan nog, hoe te reageren op deze signalen vanuit de samenleving? Verschillende ideeën worden hiervoor aangedragen, waaronder een verandering van onze kijk op de stad. Die moet veel meer open komen te staan voor discussie. Ook is het een optie om meer macht in handen te geven van lokale gemeenschappen, omdat zij beter kunnen beantwoorden aan hun eigen behoeften. Ook worden er ideeën aangedragen voor een andere ruimtelijke omgeving, die bij kan dragen aan de verwezenlijking van sociale idealen. Ontmoetingsruimte is daarbij het kernwoord. Een aantal voorbeelden van andere steden, zoals Berlijn, dienen hier ter illustratie. Het belangrijkste is echter om te beseffen dat niet zozeer de vorm van belang is, als wel de betekenis die door die vorm wordt vervuld.

Conclusie

Hoewel er vanuit het theoretisch fundament de aanname was ontstaan dat er ontevredenheid bestaat over de ruimtelijke omgeving, bleek dit niet volledig kloppend te zijn. Duidelijk is geworden dat het vooral de ruimtelijke omgeving, als zijnde een afspiegeling van ideologieën en machtsverhoudingen is wat weerstand oproept. Vooral het kapitalisme moet het daarin ontgelden. Echter, in Nederland is er ook een sterke focus op gezag te merken. Dit hangt mogelijk samen met de vrijheid die er in het democratisch stelsel is om daar kritiek op te uiten. De strijd om de ruimte lijkt daarmee vooral een uiting te zijn van een strijd om invloed.

1. Inleiding – gevecht om de stad

1.1 De context

Met wereldwijd een alsmaar toenemende urbanisatie begint de kennis over relaties tussen mens en stad toe te nemen in belang. Nu al wonen er meer mensen in stedelijke dan in landelijke gebieden (UNFPA, 2007). Dit is gemakkelijk te verklaren, want in de steden lijkt alles binnen handbereik. Ook in Nederland vindt nog steeds, al is het in minder mate, verstedelijking plaats (Ministerie van VROM, 2004a). “Urbanisatie in Nederland zet onverminderd door”, is de titel van een artikel in Vastgoedmarkt van januari dit jaar (Dees, 2011a, p.37). Bovendien is er een trend die ervoor zorgt dat de commerciële positie van bovenregionale centra versterkt, zoals dat in België al gebeurd is (Dees, 2011b). Dit betekent dat de concurrentie tussen steden in hevigheid toeneemt. Want welke stad weet het meeste profijt te halen uit de urbanisatie? Het voorzien in de behoeften van potentiële bezoekers maar ook van eigen inwoners staat daarbij centraal. Het kapitalistische gedachtegoed neemt daar de overhand in, de winkelfunctie wordt veelal als belangrijkste gezien en de mens als consument. Echter, een minstens even essentiële behoefte is het ervaren van de binnenstad als een unieke omgeving waarin men kan ontsnappen aan het alledaagse, “we also take pleasure in being open to and interested in people we experience as different” (Young, 1990, p.237). Uit Vlaams onderzoek blijkt dat zich hierin nogal eens tekortkomingen voordoen. “In sommige steden blijken dat vooral aspecten van kwaliteit van publieke ruimte onvoldoende aansluiten bij het beeld dat mensen hebben van een vitale, aantrekkelijke stad” (Schelfaut, 2010, p.145). Een verkenning van, voor mensen, waardevolle elementen in een stad is dus van betekenis. Daarbij verdienen ook elementen die niet financieel te prijzen zijn de aandacht.

1.1.1 Roep vanuit de samenleving

Steeds vaker zien we initiatieven vanuit de samenleving om bestaande ruimtelijke omgevingen wat op te fleuren (zie Sleutelstad.nl). Dit duidt mogelijk op een ontevredenheid ten aanzien van de vorm van bestaande ruimtelijke structuur. Ook kan het duiden op een ontevredenheid ten aanzien van de inhoud die de bestaande ruimtelijke structuur heeft. Gezien het feit “that people react to environments in terms of the meanings the environments have for them” (Rapoport, 1982, p.13), kan gesteld worden dat de stad aan betekenis inboet. Belangrijk daarbij is dat de ‘betekenis’ van een stad niet alleen afgemeten wordt aan functionaliteit. Want hoewel er ook voldoende mensen zijn, die genoeg nemen met een functionele omgeving, is er ook een groep die daar blijkbaar onvoldoende genoeg aan ontleent. Daarnaast is er ook nog een groep mensen die genoeg neemt met de overheersing van het straatbeeld door kapitalisme, maar die er diep van binnen ontevreden mee zijn. Op eenzelfde manier merken we bijvoorbeeld dat mensen het erg vinden dat er ‘westers geld’ geïnvesteerd wordt in wapenhandel, maar dat iedereen daar wel aan meewerkt door geld onder te brengen bij een bank die daarin belegt.

Maar misschien meer nog verbeeldt het feit dat mensen het heft in eigen handen nemen een wantrouwen ten opzichte van bestaande institutionele netwerken. Er is blijkbaar niet bij iedereen evenveel vertrouwen meer in de werking van gebaande paden om te komen tot een prettigere omgeving. “Dominant power relations that organize and structure urban public space and privilege certain behaviours, while marginalising others, are challenged, disrupted and resisted” (Bavinton, 2007, p.393). Bovendien is er vanuit diverse subculturen een opkomende weerstand waarneembaar tegen bestaande discoursen over de stad. Neem bijvoorbeeld de protesten die plaatsvonden als

reactie op het kraakverbod dat in 2009 door de Tweede Kamer werd aangenomen (zie Nu.nl). Deze subculturen hebben een wezenlijk ander perspectief ten aanzien van de stad. “Spontaneous, organic evolutions epitomise a different notion of ‘urbanity’ from that which is evident in planned developments owing to their dissociation from modernist utilitarian approaches and the logics of planning” concluderen Groth & Corijn (2005, p.506). Daarbij spreken ze zelfs van “clashes in ‘urban meaning’”. En dit zijn enkel nog maar de zichtbare protesten die actief uitgedragen worden door de ‘expressive citizen’, “[who] has a keen eye for his environment and the way he can contribute to make things better” (Hurenkamp, 2009, p.143). Daarnaast is er mogelijk nog een grote groep mensen die anders over de stad denkt, maar dat niet openlijk laat merken. Het is dus van belang de diverse subculturen in beschouwing te nemen en te bekijken in hoeverre zij idealen vertegenwoordigen die wellicht bij een groter deel van de samenleving aanwezig zijn. “Vele stadsbewoners zijn ontevreden over hun ruimtelijke omgeving, maar slechts een klein aantal van hen is betrokken bij collectieve pogingen om daarin verandering te brengen” (Mamadouh, 1992, p.229).

1.1.2 Perspectief op betekenisvolle ruimte

Hoe een ruimtelijke omgeving zich manifesteert (door middel van vorm en kwaliteit), heeft gevolgen voor de manier waarop men een plek ervaart. “Er blijken duidelijke verbanden te bestaan tussen de objectieve kenmerken van wijken en de oordelen van de bewoners over die kenmerken” (Ministerie van VROM, 2004b, p.27). De ervaring die men opdoet staat gelijk aan een beoordeling op basis waarvan iemand zijn omgang met die ruimte bepaald. Als er vanuit bestuurlijke doelstellingen gepoogd wordt om iets te veranderen aan het gedrag van mensen, wordt er vaak gebruikgemaakt van ruimtelijke ingrepen. Bijvoorbeeld op het gebied van leefbaarheid: “city planners see livability in the built environment and associate it with sewer systems, traffic jams and ghetto formation. Here the good life is seen as a fruit of human intervention” (Veenhoven, 2000, p.8). Leefbaarheid kan hierbij gezien worden als een goede verhouding tussen mens en ruimte. Het deterministisch perspectief dat in dit soort planvorming wordt gehanteerd is volgens velen ongepast. De precieze relatie tussen mens en ruimte en vooral de autonome invloed van ruimtelijke vormen op de mens, zijn nooit tot in detail ontrafeld. Duidelijk is ook dat een heterogene bevolking, waar sprake van is in een stad, behoefte heeft aan elementen die multi-interpretabel zijn en ruimte laten voor diversiteit (Young, 1990, p.226-248). Alleen daarom is het al haast onmogelijk om één goed antwoord te formuleren op bepaalde tekortkomingen. De maakbaarheidgedachte staat daarom regelmatig ter discussie. Mochten de idealen van bepaalde subculturen duidelijk zijn, dan wil dat dus niet gelijk zeggen dat daarop ook een goede reactie voor handen is.

Stedenbouwkundigen en planologen formuleren regelmatig ook normatieve theorieën ten aanzien van ideale ruimtelijke vormen. Daarin komen ideeën naar voren over hoe leefomgevingen en gemeenschappen eruit zouden moeten zien. Daarvan kan geleerd worden wat men mist aan bestaande constructies, maar ze geven een minder duidelijk beeld van de manier waarop een nieuwe ruimtelijke ordening bereikt kan worden. Toch zijn ook daarover denkbeelden in de planologie, de zogenaamde “theorie of planning”. De laatste decennia is op dat vlak een trend merkbaar onder de hoede van “communicative planning” (Forester, 1988). Vanaf de jaren '60 wordt in toenemende mate aandacht geschonken aan rechtvaardigheid in het algemeen en de wensen van burgers in het specifiek (Hall, 2002, p.264-293). Sociaal bewustzijn, betrokkenheid bij en respect voor de wijk, burgerinitiatief, participatie en de wijkgedachte zijn verschillende concepten die aan invloed winnen

doordat men merkte dat top-down planning steeds meer weerstand ontving. Toch is er ook nu nog een bepaalde weerstand waarneembaar tegen planningspraktijken en vooral ook tegen de ideologie die daaraan ten grondslag ligt. In reactie op de sloop van een evenementenhal in Leiden, dat in de ogen van de gemeente ontwikkeling mogelijk maakte, reageerde Herman als volgt: "Leiden is net als een hartinfarct elke keer sterft er een stukje" (Sleutelstad.nl, 2010).

Verder is er een tak van normatieve theorieën, behorende tot "theory in planning", die aandacht besteden aan ideale samenlevingsvormen en omgevingen. Zo was er bijvoorbeeld, begin 20ste eeuw, de City Beautiful Movement die werkte vanuit de gedachte dat "beauty created a positive environment capable of influencing human thought and behavior" (Wilson, 1989, p.29). Veelal betreft het hier ook utopieën. Ondanks het betwiste nut van utopieën zijn ze in dit onderzoek toch relevant, vanwege het beeld van verlangen dat ze schetsen. Echter, dit onderzoek focust vooral op de verlangens onderliggend bij sociaalstedelijke bewegingen van deze tijd die dreigen niet gehoord te worden. Ook zij hebben hun eigen utopische idealen.

1.1.3 Verklaringen

Als zijnde een soort van aanvulling op de vanuit een planologisch perspectief waargenomen ontwikkelingen, helpt de sociale geografie te komen tot beter begrip van de oorzaken. Daarin betreft zij, sterker dan de planologie, het vrije gedrag van individuen. De individu wordt gezien als iets dat doelbewust actie onderneemt. Deze zienswijze is vertegenwoordigd in het voluntarisme (zie Ernste, 2004). Een verkennende literatuurstudie in relatie tot beperkende planologische constructen en de betekenissen die mensen toekennen aan de stad, komt onvermijdelijk uit bij de menselijke behoefte aan vrijheid. Betreffende de beleving van de ruimtelijke omgeving werd eerder al geconcludeerd dat ten eerste

much of the meaning has to do with personalization and hence perceived control, with decoration, with movable elements rather than with architectural elements. Second, that architects [and planners] have tended to be strongly opposed to this concept; in fact the whole modern movement in architecture can be seen as an attack on users' meaning – the attack on ornaments, on decoration, on "what-nots" in dwellings and "things-amabobs" in the garden, as well as the process of incorporating these elements into the environment (Rapoport, 1982, p.22).

Daarnaast zijn er ook in de sociale geografie normatieve theorieën. Deze spelen vooral in op ideale verhoudingen tussen mensen in relatie tot de omgeving. Een belangrijk concept dat in relatie tot de beleving van de stad genoemd wordt, is dat van de 'Just City'. "The right to the city is, far more than a right of individual access to the resources that the city embodies: it is a right to change ourselves by changing the city more after our heart's desire" (Harvey, 2003, p.1). Dit is een overtuiging die gezien kan worden als eigen aan de eerder genoemde subculturen.

1.1.4 Doorvoering naar de politieke beleidsagenda

Vanuit verschillende bestuurlijke instanties, waaronder ministeries, is er grote interesse naar de manier waarop mensen Nederland ervaren. De perceptie van de ruimtelijke omgeving maakt hier een belangrijk onderdeel van uit. Deze informatie is onder andere van belang om een beeld te kunnen krijgen van de welvaart en het welzijn in het land. Daarom zijn er verschillende studies verricht naar bijvoorbeeld de leefbaarheid van gebieden in Nederland. Een vraag die hierbij nog altijd onbeantwoord blijft, is die naar de autonome effecten van fysieke structuren op leefbaarheid (Ministerie van VROM, 2004b, p.22). Ook wordt veel aandacht besteed aan de staat en belevenis van de landschappelijke omgeving. “De bezoekers van een stad zouden via de publieke ruimte de waarde van een stad moeten ervaren” (Schelfaut, 2010, p.149). Daarbij moet ook – in tegenstelling tot hoe dat nu gebeurt – rekening gehouden worden met diversiteit: “to be realistic and legitimate, decisions must follow rules that recognize different beliefs and interests” (Baum, 1994, p.256). Vanuit de bestuurlijke optiek lijkt er nog onvoldoende aandacht geschonken te worden aan sociaalstedelijke bewegingen die tot doel hebben de stad te verpersoonlijken, toe te eigenen. Toch is er in sommige steden al meer bewustzijn van de diversiteit aan idealen onder de bevolking, bijvoorbeeld in Nijmegen:

De centrale vraag is steeds: hoe verdelen we de schaarse ruimte? Voor ons als stadsbestuur is dat een vraag naar solidariteit: geven mensen ook anderen een plek om hun kansen te realiseren of denken ze alleen vanuit zichzelf? Spanningen tussen tegengestelde belangen zijn onvermijdelijk, maar alleen behouden van wat er is staat haaks op maatschappelijk belang.

(Depla, 2010, voorwoord in Structuurvisie)

1.2 Doelstelling

Dit onderzoek zal trachten een scherper beeld van de verhoudingen tussen mensen en de ruimtelijke omgeving in centrumstedelijke gebieden als uitkomst te hebben. Het gaat daarbij om de ideeën die mensen hebben over de stad zoals die is en de stad zoals die zou moeten zijn. Centraal daarbij staan de mensen met denkbeelden afwijkend van hetgeen algemeen aanvaard is. Er zal geprobeerd worden een beeld te schetsen van de ‘alternatieve gemeenschap’ en de idealen die binnen die gemeenschap leven. Ook zal een kleine inventarisatie gemaakt worden van de ideeën die bestaan over de vertaling van die idealen in ruimtelijke vorm.

Er wordt gepoogd inzicht te verkrijgen in collectieve acties vanuit de maatschappij. Bekeken wordt, in hoeverre die iets vertellen over ontevredenheid en het verlangen naar verandering. Iets wat wellicht in een lichtere vorm onder een groter deel van de bevolking speelt. Er wordt dus gewerkt vanuit de aanname dat er negatieve oordelen zijn ten aanzien van de stad en/of huidige concepties daarover (zie Hoofdstuk 3). Vanuit deze optiek kan mogelijk een pad vrijgemaakt worden in de richting van een antwoord op de vraag waarom mensen bepaalde steden beter waarderen dan anderen. Uiteindelijk kan dit ons inzichten geven in de maatregelen die genomen kunnen worden om steden aangenamer te maken en beter aansluiting te laten vinden bij tekort gedane wensen.

Op deze manier omvat dit onderzoek verschillende elementen die kunnen leiden tot verschillende soorten kennis, zoals omschreven in Verschuren en Doorewaard (2007, p.110-111). De

kennis die middels dit onderzoek gegenereerd probeert te worden, kan als volgt worden omschreven.

- Beschrijvende kennis: over reacties die duiden op een ontevredenheid ten aanzien van de huidige vorm van steden en stedelijk beleid; over de herkenbaarheid van dergelijke reacties in de Nijmeegse maatschappij.
- Verklarende kennis: over reacties die duiden op een ontevredenheid ten aanzien van de huidige vorm van steden en stedelijk beleid.
- Prescriptieve kennis: over de mogelijk te nemen maatregelen en na te streven idealen om te komen tot een breder gefundeerde waardering van binnenstedelijke gebieden.

Daardoor is dit onderzoek ook exploratief van aard, daarbij beschrijvende en verklarende elementen omvattend. Vooral probleemanalyse en ontwerp, zoals beschreven in Verschuren en Doorewaard (2007, p.49), staan centraal. Er wordt dus ingezet op een uiteindelijk bijdrage aan inzichten met betrekking tot de opwaardering (vanuit sociaal oogpunt) van binnensteden in de praktijk. Omdat het te ver strekt om een goede analyse te maken van de mogelijk te nemen maatregelen, zal aanbevolen worden beter onderzoek te verrichten naar de mogelijke effecten ervan. Er zal ook niet gekeken worden naar mogelijkheden in relatie tot planologische instrumenten. De mogelijke financiële kosten en baten van verandering van het stedelijke landschap zullen in deze scriptie niet aan bod komen. Daarmee ontrekt dit onderzoek zich op een bepaalde manier aan de realiteit en verdiept het zich in utopische beelden. Meer in het algemeen is de doelstelling van dit onderzoek als volgt:

Het vergroten van inzichten in de aanleidingen voor en idealen achter kritische geluiden over bestaande stedelijke constructen en concepten.

Dit wordt gepoogd door de begrippen beleving, ontevredenheid en verlangen in het alternatieve circuit, te onderwerpen aan een analyse. Daarbij wordt gelet op de tegenstellingen die daarin te ontdekken zijn in vergelijking tot het algemeen heersende gedachtegoed ten aanzien van stedelijke constructen en concepten. Voor een uiteenzetting en verduidelijking van de gehanteerde methoden en het onderliggende conceptueel model, wordt verwezen naar respectievelijk de Hoofdstukken 2 en 3.4.

1.4 Vraagstelling

De taak is nu, na het vaststellen van de doelstelling, om te komen tot een centrale vraag die zal leiden tot een antwoord dat de kern daarvan raakt. Gezien er in dit onderzoek valt te spreken van een pluraliteit aan doelstellingen, die eveneens uit zal monden in een pluraliteit aan inzichten, is dat geen gemakkelijke taak. Vooral de vraag welk concept en welke invalshoek centraal dienen te staan is vooraf moeilijk te beantwoorden. Toch biedt een centralisatie rond de reacties op bestaande stedelijke concepten het breedste perspectief. De hoofdvraag komt daarom als volgt te luiden:

Waarom zijn er bepaalde initiatieven waar te nemen als reactie op de huidige rol die binnenstedelijke centra vervullen en hoe kan hierop gereageerd worden?

Deze centrale vraag is gericht op het verkennen van de bestaansredenen van de diverse sociaalstedelijke bewegingen die in de inleiding naar voren zijn gekomen en die later nog aan bod zullen komen. De volgende deelvragen zullen impliciet leiding geven aan de beantwoording van bovenstaande vraag:

- Wat zijn sociale bewegingen die betrekking hebben op de ruimtelijke ordening?

Met deze vraag wordt niet alleen een inventarisatie van verschillende sociaalstedelijke bewegingen verlangd, maar ook een analyse van de aard van die bewegingen.

- Wat verlangen aanhangers van sociaalstedelijke bewegingen van een binnenstad? Wat is de achterliggende filosofie achter de gevonden tegenreacties?

Beantwoording van deze vraag kan ertoe bijdragen een inzicht te verwerven in ontevredenheid die blijkbaar heerst onder sociaalstedelijke bewegingen.

- Welke rol wordt momenteel door binnenstedelijke centra vervuld en hoe kan die naar behoeven van sociaalstedelijke bewegingen worden aangepast?

De theorie die ten grondslag ligt aan dit onderzoek, veronderstelt dat er een probleem is met de functie die binnenstedelijke centra vervullen en gaat ervan uit dat dit 'op te lossen' is. Beantwoording van deze vraag, kan ons een idee geven van de aard van het probleem en de manier waarop verandering daarvan mogelijk zou kunnen zijn.

2. Methodologisch kader

In dit hoofdstuk zal allereerst aan bod komen welke werkwijze is gehanteerd om te komen tot een beantwoording van de reeds geformuleerde vraag en daarmee een verwezenlijking van het gestelde doel. Vervolgens zullen een tweetal elementen uit het onderzoek (de context en de gehanteerde interviewmethode) in het bijzonder behandeld worden. Het hoofdstuk eindigt met een leeswijzer, die een handvat biedt bij het doorlezen van het verslag dat deze scriptie vormt.

2.1 Onderzoeksopzet

Vanuit een eerste literatuurstudie, is duidelijk geworden dat er diverse reacties ontstaan die gezien kunnen worden als protest tegen bestaande discoursen ten aanzien van de stad. Een meer diepgaande inventarisatie van deze initiatieven (guerilla gardening, parkour, kraken, enz.) en de achterliggende filosofieën is vereist. Vervolgens vindt middels interviews een toetsing plaatsvinden van de geldigheid van gevonden aannames voor de Nijmeegse sociaalstedelijke bewegingen. Binnen dit onderzoek staan verschillende soorten onderzoeksobjecten centraal, namelijk zowel 'lijfelijke objecten' (mensen en binnensteden) als 'mentale concepten' (tegenreacties en planningsconcepten). De aard van het onderzoek laat zich hierdoor niet gemakkelijk vatten, omdat het theorieontwikkend, probleemanalytisch en ontwerpgericht is. Er zal daarom ook van een breed scala aan bronnen gebruikgemaakt worden. Uiteraard bieden bestaande literatuur en theorieën een belangrijk startpunt. Daarnaast zullen ook directe boodschappen afkomstig van "sociale actoren", bijvoorbeeld via websites, geanalyseerd worden. Verder zal, middels interviews, een toetsing plaatsvinden van de validiteit van gevonden oorzaken voor Nederland. Uiteindelijk wordt er teruggegaan naar de literatuur om geschikte mogelijkheden te vinden ter verbetering van de bevonden situatie.

Kortom en meer in het specifiek zit het onderzoeksmodel als volgt in elkaar. De tegenreacties, zoals gevonden in de literatuur, vormen het startpunt van het onderzoek (stap 1). Daaruit zal blijken wat het oordeel is over de omgeving. Hierbij zal een kort uitstapje worden gemaakt naar verschillen in perceptie van de stad door verschillende groepen (stap 2). Daarna zal bekeken worden of de gedachten over de ruimte (zoals in bestaande studies naar voren komt) kloppen voor de Nijmegen. Vervolgens wordt vanuit een theoretische benadering gezocht naar oorzaken voor de sociaalstedelijke bewegingen (stap 3). Vervolgens vindt terugkoppeling plaats naar de Nederlandse groeperingen die te scharen vallen onder bewegingen als reactie op de huidige stedelijke concepten (stap 4). Tegelijkertijd wordt daarbij ook om suggesties gevraagd ter verbetering van de ruimtelijke omgeving, daarbij wordt ook de literatuur weer geraadpleegd (stap 5).

In de kern is dit een exploratief theoretisch onderzoek. Dit houdt in dat er in dit onderzoek een aantal theorieën nader bekeken zullen worden. Daarbij wordt geanalyseerd en getoetst welke theorieën houvast bieden bij het behandelen van het thema dat centraal staat, namelijk sociaalstedelijke bewegingen. Deze toetsing van de gevonden theoretische inzichten zal empirische via het afnemen van interviews plaatsvinden. De theorie die in Hoofdstuk 3 aan bod zal komen vormt hierbij nadrukkelijk het uitgangspunt. Sterker nog, dit onderzoek centreert zich in feite rond een theoretische hypothese die uit eerder onderzoek (zie Buechler, 2008) naar voren is gekomen. Gekeken zal worden of deze hypothese opgaat voor sociaalstedelijke bewegingen die momenteel in Nijmegen actief zijn.

Voordat begonnen is met een inventarisatie van verschillende sociaalstedelijke bewegingen, is gezocht naar theorieën over de relatie tussen mens en omgeving. Daarbij is vooral de focus komen te liggen bij de beleving van ruimte door de mens. Minder aandacht is uitgegaan naar mogelijke autonome effecten van bepaalde ruimtelijke omgevingen op de mens. Tijdens deze zoektocht zijn er gelijk al diverse kritieken naar boven gekomen, die zich richten tegen huidige stedelijke constructen en concepten (zie Spaans & Trip, 2010). Opvallend daarbij is dat deze kritieken niet gemotiveerd te lijken zijn vanuit een analyse van sociale bewegingen, maar eerder gebaseerd zijn op een inventarisatie van de grenzen van het kapitalisme. In dit onderzoek wordt juist wel vanuit een gemeenschappelijk fundament gewerkt.

Hieruit volgend ontstond er ook al een beeld van de manier waarop binnenstedelijke centra momenteel worden vormgegeven. De hier als stedelijke constructen en concepten aangeduide richtlijnen voor planologische ontwikkelingen werden zo steeds duidelijker. Om daar een beter beeld van te krijgen, is er een korte studie gedaan naar planologische vakbladen. En verassend genoeg bleek daar ook al een verschuiving waarneembaar te zijn in de richting van recreatieve, dan wel betekenisvolle ruimte als “belevingseconomie” (zie Whoow: Magazine van Hypsos mei 2011 & De Soet).

Om een beter beeld van de kritische geluiden te krijgen is voornamelijk gekeken naar initiatieven die vanuit actiegroepen ondernomen worden. Voordat hiernaar empirisch onderzoek verricht werd, is eerst gekeken naar signalen van actiegroepen op het internet. Aan de hand daarvan is een inventarisatie gemaakt van de belangrijkste of meest actieve sociaalstedelijke bewegingen. Daarbij lag de focus vooral bij de doelstellingen en niet zozeer de manieren waarop men deze probeerde te realiseren. Om de gevonden informatie te verifiëren voor Nederland, is met een aantal personen die actief zijn geweest in urbane sociale bewegingen gesprekken gevoerd. Zij waren allen woonachtig in of rond Nijmegen en hebben het grootste deel van hun acties in Nijmegen plaats laten vinden. Nijmegen stond om die reden in de gesprekken centraal als voorbeeld van binnenstedelijk centrum dat terrein verliest aan het kapitalisme. Bij de transcriptie van de interviews is nadrukkelijk gelet op mogelijke verbanden met de gevonden theorieën. Vervolgens is gepoogd een conclusie te trekken over de juistheid van de hypothese voor sociaalstedelijke bewegingen in Nederland in relatie tot de ruimtelijke ordening in Nederland.

2.2 Nijmegen als context voor casuïstiek onderzoek

2.2.1 Casuïstiek onderzoek

De keuze is gemaakt om een meervoudig casestudy onderzoek te verrichten. De centrale casussen hierin werden gevormd door bewegingen die zich manifesteren in Nijmegen. Informatie over deze bewegingen is vergaard via literatuuronderzoek en interviews. Zij zijn aangevuld met Graffiti en Free Running, twee praktijken die ook als sociaalstedelijke beweging gezien kunnen worden. Informatie over deze bewegingen is voornamelijk afkomstig uit literatuurstudie. Deze methode is gekozen, omdat het onderzoeksveld nog veel onzekerheden kent. Hoewel er al het een en ander duidelijk is over de verhouding tussen mens en omgeving, is deze kennis altijd onderhevig aan bepaalde veronderstellingen. Er moet als het ware gepoogd worden deze veronderstellingen te vermijden en anders te controleren. Dit is het gemakkelijkst wanneer de focus ligt bij sociaalstedelijke bewegingen

in één stad. Bovendien is het niet goed mogelijk om te generaliseren, want de sociaalurbane problemen zijn elders vrijwel altijd anders van aard en context. Ik sluit me dan ook aan bij Dormans (2008, p.34), die (in navolging van Eysenk in Flyvberg, 2001, p.73) stelt dat het soms voldoende is als doel te hebben zaken beter te leren begrijpen door er gericht naar te kijken.

In casuïstiek onderzoek, draait het voornamelijk om het verkrijgen van een beter begrip van de specifiek casus die onderzocht wordt. Daarvoor hoeft het niet noodzakelijkerwijs vergeleken te worden met andere casussen. Toch impliceert de term 'casus', dat de observatie ervan informatie aan het licht brengt die generaliseerbaar is voor andere soortgelijke 'casussen'.

Whilst the production of laws of behaviour is eschewed, there remains an often almost hidden claim that the behaviour found in the study will shed some light on the behaviour of others, even if this explanatory range is limited in time and space.
(Wainwright, 1997, n.p.)

Ook aan dit onderzoek ligt de gedachte ten grondslag dat er wetmatigheden zijn met betrekking tot de relatie tussen sociale bewegingen en de stad.

2.2.2 Nijmegen

De stad Nijmegen vormt een interessante context voor de onderzochte bewegingen. Niet alleen vanwege de urbane structuur, maar vooral ook vanwege de diversiteit aan inwonersgroepen 25% is van buitenlandse afkomst (zie Bijlage 1) en er is een levendig activisme (zie Bataforum.nl). Ruimtelijk gezien, is er het centrum als centraal punt, waar verschillende infrastructurele assen op uitkomen. Tegelijkertijd is een groot deel van het stedelijk lichaam ver verwijderd van het centrum. Demografisch gezien beschikt de stad over een interessant mix aan inwoners. Van oudsher heeft dit een kenmerkend effect voor de stad.

De aanwezigheid van de universiteit speelde later een rol bij de ontwikkeling naar een linkse stad ('Havana aan de Waal'). Als universiteitsstad had Nijmegen vanaf de jaren zeventig een sterke studentenbeweging. Nog sterker dan elders in het land deden hier nieuwe sociale bewegingen hun intrede. De vrouwenbeweging en krakersgroepen waren bijvoorbeeld zeer actief. Studenten leverden een belangrijke bijdrage aan het veelzijdige culturele klimaat.
(Gemeente Nijmegen, n.d.)

Ondanks het 'linkse' klimaat is Nijmegen toch ook een uitstekend voorbeeld van steden die zich voornamelijk laten leiden door kapitaal. Zo werkt de gemeente sinds 2003, middels het programma Promotie Stadscentrum, aan wat ze het "vermarkten" van de binnenstad noemt. "De continuering van deze aanpak is een praktisch instrument om de consumenteneuro naar de binnenstad van Nijmegen te sluizen", wordt in het licht van toenemende concurrentie tussen steden gesteld (Scholten, 15-06-2005, p.2) . In de binnenstad draait het voornamelijk om geld. "Detailhandel blijft daar de belangrijkste functie en zal de belangrijkste drager voor andere functies in de binnenstad blijven" (Afdeling Stadsontwikkeling Nijmegen, 2011, p.45). Tegelijkertijd is er wel al een besef dat "de ruimtelijke betekenis van het verleden van de stad in de volgende actualisatie [van het Kansenboek] als thema zou worden toegevoegd. Dit is [in de structuurvisie] vertaald in een extra accent: het Verleden Verbeeld" (Hermans, 12-01-2011, p.3). Hoewel aangegeven wordt dat cultuurhistorie een verbindende factor kan zijn tussen mens en omgeving, lijken tegelijkertijd ook

hierin economische belangen de hoofdrol te spelen. Zo wordt namelijk ook aangegeven dat het een positieve bijdrage kan leveren aan het vestigingsklimaat en toerisme (College van B&W Nijmegen, 2010, p.20).

Al met al kan Nijmegen dus interessante resultaten opleveren, gezien de tweestrijd die momenteel al plaatsvindt tussen sociaal kapitaal en economisch kapitaal. Omdat gedacht wordt dat “een positief beeld/imago van het stadscentrum is bepalend voor het beeld/imago van de gehele stad” (Scholten, 15-06-2005, p.1 bijlage) en ook de sociale actiegroepen aanspraak maken op het centrum, is voornamelijk dat het strijdtoneel. Echter, tijdens de interviews bleek al gauw dat het stadscentrum niet los is te zien van de omgeving eromheen. Zo is op bepaalde momenten toch de stad in het algemeen centraal komen te staan.

2.3 Interviews

Het doel van de interviews die in het kader van dit onderzoek zijn afgenomen, was een beeld te schetsen van de ideeën die mensen hebben ten aanzien van de ideale stad. Tegelijkertijd is het ook doel geweest om meer te weten te komen over de ideeën die mensen hebben over de bestaande stad. Het gaat hierbij vooral om denkbeelden van Nijmegenaren die verschillen van het gros van de mensen. Het doel was een beeld te krijgen van de ideologie aansluitend bij ontevredenheid met betrekking tot de stad. Dit kon bijvoorbeeld duidelijk worden door de uiting van een verlangen naar meer groen op plekken waar daar een tekort aan is.

Wanneer men van steden spreekt, gaat het veelal over de gedachte of een stad mooi of gezellig is. Met het interview werd de aandacht eerder verschoven naar de gebruikswaarde van een stad. Wat kun je allemaal doen in een binnenstad en wat niet? Dit lijkt op het eerste gezicht makkelijk empirisch te toetsen. Maar dat is onjuist, omdat het veelal ook te doen heeft met perceptie en acceptatie. Wat zijn de normen en waarden die gelden in de binnenstad? Omdat het hier geen functionele, meetbare aspecten betreft, is het gebruik van een interviewmethode uitermate geschikt. Door middel van het verkennen van bepaalde denkbeelden over stedelijke centra, werd met het interview gepoogd een licht te werpen op verbeterpunten voor de aantrekkelijkheid van steden. Gebaseerd op eerder gehoorde commentaren, werd gezocht naar antwoorden in de richting van ontevredenheid met betrekking tot vrijheden. Vrijheid om eigen initiatief te nemen, vrijheid om een persoonlijk tintje aan de stad te geven en vrijheid om verschillende activiteiten te ondernemen in de binnenstad.

De keuze is hier gemaakt voor het houden van een ‘Problem-Centered Interview’ (Witzel, 2000). Het uitgangspunt was namelijk een interesse voor subjectieve standpunten. Hoewel het interessant is om te weten wat gewaardeerd wordt aan een stad, is het wellicht nog interessanter om te weten wat men minder ‘mooi’ vindt aan een bepaalde stad. Voor een stad is het wellicht gemakkelijker iets te verbeteren aan haar eigen zwakke punten, dan sterke punten van andere steden proberen te kopiëren. Het probleem dat middels het afgenomen interview scherper geprobeerd werd te krijgen, is een tekort aan vrijheden/belevingsmogelijkheden in binnensteden. In principe gebeurde dit in open gespreksvorm, maar daarbij werd geprobeerd het gesprek te sturen aan de hand van een vragenlijst (zie Bijlage 2). Op die manier heeft de geïnterviewde gelegenheid gekregen om haar idee over binnensteden en de algemene beeldvorming daarover uiteen te zetten. Tegelijkertijd kon door het gebruik van deze methode ook gericht geprobeerd worden meningen en

informatie te achterhalen. Dit maakte het mogelijk de doelstelling in een redelijk kort tijdbestek te behalen. Wanneer het over sociale bewegingen ging, zijn zowel de beweging waarmee de interviewpartner zelf geassocieerd werd, als de andere bewegingen besproken.

Hoewel het bij deze interviewmethode ook de bedoeling is meer informatie te achterhalen over de persoonlijkheid van de geïnterviewde, is dit achterwege gelaten omdat het tijdsbestek hier te kort voor is. Wel werd gevraagd naar uitleg van de sociale bewegingen waaraan de interviewpartner deelneemt of ooit heeft deelgenomen. Daarnaast is het ook de aanname dat een groepsgesprek tot nuttige inzichten zal leiden. Hoewel dit waarschijnlijk ook bij dit onderwerp het geval zou zijn, is dit vanwege tijdsgebrek ook achterwege gelaten.

De selectie van interviewpartners (zie Bijlage 3) heeft plaatsgevonden op basis van een te verwachten ontevredenheid met betrekking tot huidige stedelijke structuren. Dit voornamelijk in relatie tot de kwaliteiten die een stad al dan niet bezit. Deze ontevredenheid wordt verwacht bij mensen die zich aangesloten hebben bij lokale initiatieven/collectieven. De eerste interviewpartners zijn benaderd tijdens een bezoek aan de Grote Broek in Nijmegen. Vanuit hun netwerk is gepoogd meerdere interviewpartners te vinden (sneeuwbalmethode). Hoewel de interviewpartners uiteindelijk allemaal een voorkeur voor linkse politiek delen, is dit geen criterium geweest bij de selectie. De selectie vond primair plaats op basis van betrokkenheid bij de uit vooronderzoek voortgekomen sociale beweging. Hoewel ik niet via één van mijn interviewpartners met een andere activist in contact ben gekomen, heb ik wel geluisterd naar suggesties voor mogelijk interessante organisaties en personen. Op die manier ben ik twee van de vier geïnterviewde personen op het spoor gekomen.

Bij de interpretaties van de interviews en resultaten daaruit voortkomend, dient rekening gehouden te worden met het feit dat het “biased viewpoint effect” altijd in meer of minder mate aanwezig zal zijn (Vennix, 2007, p.266). Zeker bij de theorie die in dit onderzoek centraal staat, de semiologie, is dit erg belangrijk. In bepaalde ‘signifiers’ kunnen herkenningpunten gevonden worden voor een verondersteld ‘signified’ iets, terwijl ze eigenlijk ergens anders naar verwijzen. “Qualitative research becomes a continuous process of constructing versions of reality” (Flick, 2006, p.19).

Wel kan ervan uitgegaan worden, dat de uitgedragen meningen generaliseerbaar zijn voor het merendeel van de aanhangers van dezelfde sociaalstedelijke beweging. “Als een individu zijn of haar ervaringen met betrekking tot een bepaalde stad onder woorden brengt dan zal daarbij altijd – actief of passief, in positieve of negatieve zin – gerefereerd worden aan de manier waarop er in zijn of haar omgeving over steden gesproken wordt” (Dormans, 2008, p.298). Daarom kan ook gesteld worden dat de ideeën van de geselecteerde interviewpartners in een bepaalde mate te koppelen zijn aan het gedachtegoed van de beweging waaraan deze persoon gekoppeld is.

2.4 Leeswijzer

Nu in dit hoofdstuk de manier van werken is verduidelijkt, zal vervolgd worden met de verslaglegging van de gevonden onderzoeksresultaten. Daarbij zal in Hoofdstuk 3 begonnen worden met een uiteenzetting van de theorieën die van belang zijn voor een studie naar sociaalstedelijke bewegingen. Hieruit vloeit een conceptueel model voort dat vorm geeft aan een hypothese. In Hoofdstuk 4 volgt een globale omschrijving van de urbane sociale bewegingen die onder de loep zijn genomen. De opsomming aan sociaalstedelijke bewegingen daar, zal niet uitputtend zijn. Daarbij zullen ook de gemeenschappelijke karakteristieken van de bewegingen aan bod komen. Vervolgens wordt in Hoofdstuk 5 bekeken wat de aanleidingen zijn voor het ontstaan van sociaalstedelijke bewegingen. In het opvolgende Hoofdstuk 6 wordt dan gekeken naar de verlangens die er zijn. Daarbij kan ook een beeld geschetst worden van de mogelijke verbeteringen die idealiter plaats zouden kunnen vinden. En tenslotte wordt in Hoofdstuk 7 gekeken in hoeverre de empirie overeenkomt met de theorie, ofwel of de hypothese klopt binnen de context van Nijmegen.

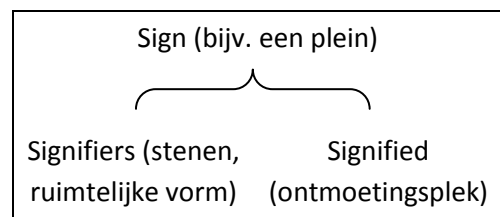
3. Theoretisch kader – mens en ruimte

De theorieën die in dit hoofdstuk kort uitgewerkt zullen worden dienen als startpunt voor dit onderzoek. Zij vormen de basis voor het perspectief van waaruit de bevindingen uit de praktijk worden bekeken. Daarnaast zullen hierbij centrale begrippen uit de wereld van sociaalstedelijke bewegingen getheoretiseerd worden. Zij zullen daarom voornamelijk een bruikbaar handvat bieden bij het zoeken naar uitgangspunten van en aanleidingen voor sociale bewegingen die kritisch staan tegenover de stad in haar huidige vorm. De hypothese die centraal staat is ook sterk verbonden met dit theoretisch kader.

3.1 Ruimtelijke omgeving

3.1.1 De ruimte als gegeven

Het algemene doel van dit onderzoek is het achterhalen van de relatie tussen mens en omgeving en het spanningsveld daartussen. Meer specifiek betreft het de beleving van de gebouwde omgeving door leden of sympathisanten van urbane sociale bewegingen. Op een bepaalde manier ligt hier de aanname aan ten grondslag, dat de gebouwde omgeving van invloed is op de gemoedstoestand van de mens. De veronderstelling is dat mensen anders niet zouden deelnemen aan bewegingen om veranderingen teweeg te brengen in de ruimtelijke ordening. Dit zal voornamelijk ook nog komen te blijken uit dit onderzoek. De vraag is hier niet zo zeer wat verstaan wordt onder een stad in de praktische zin van het woord, maar eerder wat verstaan wordt onder de stad als symbolische entiteit. Het is op die manier gelieerd aan de vraag wat 'space and place' betekent. Knox & Marston geven de volgende definitie: "places are specific geographic settings with distinctive physical, social, and cultural attributes" (2004, p.1). De semiotiek biedt een fundamenteel theoretisch kader voor het deel van de studie naar de betekenis van de ruimtelijke omgeving. "Human space in general (and not only urban space) has always been signifying space" (Barthes, n.d., p.413). Dat wil in terminologie van de semiologie zeggen dat ook steden en gebieden daarbinnen, gezien kunnen worden als 'signifier' voor 'the signified' (bijv. kapitaal). Een 'signifier' kan gezien worden als "the *form* (the actual word, image, photo, etc.)" en 'the signified' als "the *idea or concept* in your head with which the form was associated" (Hall, 1997, p.31). Iets dat 'is', wordt dus actief gepercipieerd en geïnterpreteerd. Het uitgangspunt van deze theorie is dat bepaalde elementen een bepaalde betekenis ontleen aan de context waarin ze voorkomen. Hoewel dit gewoonlijks eerder wordt toegepast in de taalkunde, kan dit ook gebruikt worden in omgevingswetenschap. "In the section on urban semiology the city is regarded as a 'box of tools' produced by architects" (Krampen, 1979, p. 62). De verschillende 'tools' staan in relatie tot elkaar. Een voorbeeld hiervan kan een parkeergarage in nabijheid van een winkel zijn, wat kan duiden op een functioneel-commerciële betekenis. Daar waar een openbaar bankje in nabijheid van een winkel eerder zal duiden op een recreatief-commerciële betekenis. Zo is het dat "even ordinary buildings organize space to signify society's priorities, assumptions concerning human nature, and politics. Semiotics is thus expanded to (un)cover all aspects of social and cultural life" (Peet, 1998, p.119). Aansluitend bij Kevin Lynch (1960) zullen fysieke elementen gezien worden als elementen die van invloed zijn op het beeld dat mensen van de stad hebben. Er daarbij vanuit gaande dat "nothing is

experienced by itself, but always in relation to its surroundings, the sequences of events leading up to it, the memory of past experiences” (Lynch, 1960, p.1). Zo wordt beleving ook afhankelijk van kennis en daarmee ook van iemands interesse. “Environmental images are the result of a two-way process between the observer and his environment. The environment suggests distinctions and relations, and the observer – with great adaptability and in the light of his own purposes – selects, organizes, and endows with meaning what he sees” (Lynch, 1960, p.6). Al het voorgaande duidt op een redelijke deterministische perspectief. Kortom, “people tend to consider cities, space and urban functions and forms as the mainspring for their feelings. This is the basis for the urban ideology that assigns the causality of social effects to the structure of spatial forms” (Castells, 1983, p.326).

3.1.2 De ruimte als constructie

Latere studies (zie Werlen, 1993) hebben het wetenschappelijk veld doen inzien, dat het wellicht te kort door de bocht is om te stellen dat ‘de ruimte’ een gegeven is. Moderne theoretici gaan ervan uit dat er pas van ruimte gesproken kan worden zodra daar bewust door mensen betekenis aan wordt gegeven.

Werlen offers a notion of space as a frame of reference which in turn constitutes the physical world for actors while informing their activities. As a consequence, he urges human geography not to analyse regions and actions *in space*, but the making of *frames of reference* articulated within *everyday regionalizations*, by which actors relate themselves to the world and order it.

(Van Houtum, Kramsch & Zierhofer, 2005, p.6)

Daarmee wordt er een geheel ander licht geworpen op de betekenis van een gegeven ruimtelijke locatie. Die ontstaat namelijk pas, zodra er op een betekenisvolle manier gebruik van wordt gemaakt. Volgens Werlen (2005, p.48) kan ruimte niet gezien worden als iets dat vooraf gegeven is. Het kan daarom ook niet gezien worden als “a cause for social action, as a container of the social world or even as objectified social and cultural meaning”. De tweedeling van Lynch, waarbij ervan uit wordt gegaan dat de omgeving autonoom signalen uitzendt, is daarom misschien wat achterhaald. In feite gaat ruimtelijke omgeving hier dus niet over een feitelijke situatie, maar over een sense of place.

The concept of a sense of place refers to the feelings evoked among people as a result of the experiences and memories they associate with a place and to the symbolism they attach to that place. It can also refer to the character of a place seen by outsiders: its distinctive physical characteristics and/or its inhabitants.

(Knox & Marston, 2004, p.32)

Echter, wie wordt gezien als ‘outsider’? Er kan gesteld worden dat de mensen die in dit onderzoek centraal staan als ‘outsider’ gezien kunnen worden. Zij proberen namelijk in een gesloten systeem van geaccepteerde normen en waarden in te breken vanuit een alternatieve visie op de stad. Maar zij zijn net zozeer ‘insiders’, omdat ze een bepaalde ervaring, band met de stad hebben die niet oppervlakkig te noemen is. De ruimte als belevenis moet altijd bekeken worden in relatie tot degene die de ruimte beleeft. In die zin heeft het ook te maken met bekendheid met die ruimte en soms ook

met de mensen die gebruik maken van die ruimte (er is dan sprake van een locatiespecifieke identiteit). Vanuit een meer praktische benadering omschrijft Castells (1983, p.xviii) de stad als een “social product resulting from conflicting social interests and values”. Daarmee is de stad te zien als wat de gemeente Nijmegen (College van B&W Nijmegen, 2010, p.57) omschrijft als “een historische compilatie van objecten, relictten, structuren, gebeurtenissen en verhalen”.

Zowel de theorie die ervan uitgaat dat de ruimte een gegeven is, als de theorie die geen autonome waarde aan ruimte toekent hebben sterktes en zwakten. Beiden bieden ze een ander inzicht, maar welk inzicht het best overeenkomt met de werkelijkheid is moeilijk te zeggen. Dat is hier ook niet wezenlijk van belang en daarom blijft in het midden welke theorie zich het beste leent voor onderzoek naar sociaalstedelijke bewegingen. Vanuit beiden zullen in dit onderzoek inzichten worden opgedaan. Dat dit mogelijk is blijkt ook uit onderzoek naar esthetische kwaliteit:

Scenic beauty is neither entirely “in the eyes of the beholder” nor is it solely a property of the landscape. Rather, scenic beauty is inferred from a judgement made by a human observer in response to his perception of a landscape.

(Daniel & Boster, 1976, p.13)

3.1.3 Stedelijke constructen

Los van de precieze bestaansvorm van ruimte, is er ook een bepaalde invulling die er aan ruimte wordt gegeven. Het gaat dan om de inhoudelijke betekenis en gebruikswaarde van de ruimtelijke omgeving. De manier waarop dit op individueel niveau wordt bepaald, is afhankelijk van een abstracter stedelijk construct. De term is hier bedoeld als een soort van discours ten aanzien van ruimtelijke ontwikkeling. Het kapitalistische discours wordt in dit onderzoek gezien als leidraad voor huidige stedelijke constructen. “Binnensteden ontwikkelen zich tot centra van vermaak (ook wel de verdisney-sering van de steden genoemd)” (Dees, 2011b, p.37).

3.2 Menselijke behoeften

Allereerst zullen hier een aantal specifieke behoeften worden opgesomd die van belang zijn in relatie tot de ruimtelijke omgeving. Deze behoeften zijn onder te verdelen aan de hand van vier categorieën die Boon, Geurs en Van Wee (2003, p.11) gebaseerd hebben op een kader voor kwaliteit van Jacobs (2000).

Viertal niveaus van menselijke behoeften, de bijbehorende behoeften van Maslow en een aantal voorbeelden		
Niveau	Behoefte van Maslow	Voorbeelden
Biologisch	Fysiologisch, veiligheid, liefde	Voedsel en water, geluid, schoon milieu
Sociaal	Liefde, aandacht	Sociale interactie, groepsgevoel, groepscultuur
Intellectueel/Psychisch	Vertrouwen, zelfontplooiing	Mogelijkheden tot persoonlijke ontwikkeling, beleving
Metafysisch	Zelfontplooiing, behoeften op het gebied van privacy, esthetiek en cognitie	Bezinning, symboliek
Tabel 1, bron: Boon, Geurs en Van Wee, 2003, p.11		

Vervolgens zal middels het analyseren van andere begrippen bekeken worden op welke manieren die behoeften vorm krijgen. Het zal dus behandeld worden hoe deze behoeften hun weg vinden tot de mens, namelijk via beleving en waardering.

3.2.1 Diversiteit

Dit onderzoek sluit aan bij de gedachte dat er behoefte is aan diversiteit in de leefomgeving. Er is een behoefte aan “institutional and ideological means for recognizing and affirming diverse social groups by giving political representation to these groups, and celebrating their distinctive characteristics and cultures” (Young, 1990, p.348). Echter, de genoemde politieke representativiteit gaat voor sommige auteurs nog niet ver genoeg en zou daarom ook neerslag moeten vinden in de ruimtelijke ordening. Er zouden dus verschillende omgevingen moeten zijn voor verschillende ‘identiteiten’. Ook de ruimte zelf zou divers van aard moeten zijn:

[There is a] need for a diversity of spaces and places in the city: places loaded with visual stimulation, but also places of quiet contemplation, uncontaminated by commerce, where the deafening noise of the city can be kept out so that we can listen to the ‘noise of stars’ or the wind or water, and the voice(s) within ourselves.
(Sandercock, 1998, p.406)

3.2.2 Vrijheid

Maar het zou niet volstaan om deze omgevingen kunstmatig te construeren. Mensen hebben namelijk de behoefte om (het idee te hebben) zelf invloed uit te oefenen. Te verpersoonlijken. Dit relateert aan het intellectuele behoefteniveau uit bovenstaande tabel. “We know that the more a place is *set apart for free play*, the more it influences people’s behavior and the greater is its force of attraction” (Ivain, n.d., p.171). Dit impliceert dus ook dat er ruimtelijke maatregelen genomen kunnen worden om de problemen die tegenbewegingen ervaren op te lossen. Als het specifiek gaat over menselijke behoeften in relatie tot de leefomgeving, komt daar vaak ook de term ‘leefbaarheid’ naar boven. Dit lijkt gekoppeld te zijn aan een gevoel van vrijheid. Hoewel het onduidelijk blijft wat het precies inhoudt, geeft Veenhoven (2000, p.20) een aanwijzing waar naar te zoeken:

Environmental life-chances are measured in two ways, by the possibilities embodied in the environment as a whole, and by relative access to these opportunities. The former measures concern the livability of societies, such as nations or cities. These indicators are typically used in developmental policy. The latter are about relative advantage or deprivation of persons in these contexts, and are rooted mostly in the politics of redistribution. These chance estimates are seldom combined.

3.2.3 Groen

Een andere specifieke aanname met betrekking tot de behoeften van de mens, in relatie tot de omgeving, betreft de aanwezigheid van groen. Uit meerder studies is gebleken dat mensen (bewust of onbewust) grote waarden hechten aan de aanwezigheid van groen binnen stedelijke gebieden. "Findings show that the feelings and the emotions evoked in the park are perceived by people as very important contributions to their well being" (Chiesura, 2004, p.136). Tegenwoordig zoeken stedelingen het park ook op om er te studeren en werken (DRO Amsterdam, 2008, p.10). "Hoogopgeleiden benutten de (groene) buitenruimte in de stad als ontmoetingsruimte (samen + leuk). ... Lager opgeleiden gebruiken de groene buitenruimte van de stad, net als de hoogopgeleiden voor ontmoeting en gezamenlijke activiteiten" (Kempenaar e.a., 2009, p.34). De aanwezigheid van groen is van groot belang voor het oordeel van mensen ten aanzien van hun woonomgeving (Ministerie van VROM, 2004b, p.20). "Dit aspect is zeker voor de wijken met hoge dichtheden [waar centrum-stedelijke gebieden toe behoren] een belangrijke impuls voor het oordeel over de buurt" (Ministerie van VROM, 2004b, p.27).

3.2.4 Beleving

Daarnaast is er een behoefte aan beleving. Er moet iets te doen zijn, iets dat interesse wekt. "Beleving creëer je ... door mensen te raken. Door te zorgen dat iets gebeurt in hun hoofd" (Van de Water, 2011, p.1). In de Nota Ruimte wordt belevingswaarde als belangrijke component gezien van ruimtelijke kwaliteit:

Belevingswaarde speelt een belangrijke rol in de leefomgeving. Daarbij gaat het om cultureel besef en diversiteit, menselijke maat, aanwezigheid van karakteristieke kenmerken (identiteit) en afleesbaarheid van (cultuur)historie en schoonheid. Ook moet in dit verband gedacht worden aan ruimtelijke variatie (in bijvoorbeeld vorm, kleur en textuur, maar ook wat betreft afmetingen, harmonie en contrast, drukte en stilte, geluid en stank).
(Ministeries van VROM, LNV, VenW en EZ, 2006, p.28)

Maar beleving doelt ook op een proces. Voordat over iets een oordeel gevormd kan worden, moet er beleving plaatsvinden. Middels beleving wordt door mensen een beeld gevormd van de ruimtelijke omgeving.

3.2.5 Waardering

Dit is een term die veelal te maken heeft met kwaliteit, hoewel een kwantiteit ook gewaardeerd kan worden. De term plaatst subjectiviteit in het middelpunt, maar schept tegelijkertijd ook de mogelijkheid om op zoek te gaan naar wetmatigheden. Waardering blijkt uit positieve beoordelingen, maar ook uit de manier waarop iemand zich verhoudt tot iets. Een respectvolle omgang met de ruimtelijke omgeving duidt op een waardering van de manier waarop die ruimte is vormgegeven. Veelal probeert men waardering ook om te zetten in een marktwaarde. Dit brengt wel het risico met zich mee, dat elementen die niet economisch te waarderen zijn onvoldoende belang worden toegekend.

3.2.6 Ontevredenheid

Ontevredenheid is op een bepaalde manier de tegenhanger van waardering. Maar anders dan bij onttevredenheid, is waardering een term die op continuïteit duidt. Onttevredenheid is een term die statisch is, het betreft hier een momentopname. Wellicht zijn de termen waardering en onttevredenheid te dualistisch, in de zin dat ze deterministisch zijn (je hebt het of je hebt het niet), maar ze zijn in dit onderzoek wel hulpvol. Hoewel onttevredenheid op zichzelf in een afgebakend moment ontstaat, kan het in een verder verloop wel effecten hebben.

3.2.7 Betekenisvol

Betekenisvol is een term die voor iedereen persoonlijk iets anders betekent. Wel kan gesteld worden dat in het algemeen iets betekenis heeft, als het “significant, important, worthwhile, or purposeful” is (Morgan & Farsides, 2009, p.198). Meerdere soorten elementen, waaronder ook personen, kunnen betekenisvol bevonden worden. Zoals mensen op zoek zijn naar betekenis in hun leven, zijn ze ook op zoek naar betekenis in hun omgeving. In dit geval gaat het om betekenisvolle ruimte. In relatie tot werkomgevingen stelt Chalofsky (2010, p.14) dat betekenisvolle ruimten “treat all the stakeholders, stockholders, executives, employees, customers, suppliers, the community and the larger society *with value*”. Vanwege verschillende redenen, maar vaak ook op irrationele basis, kan een bepaalde ruimte als betekenisvol aanschouwd worden.

- De eerste en misschien wel meest voorkomende redenen om een ruimtelijke omgeving als betekenisvol aan te merken, is de hoge functionaliteit ervan. Zo kan bijvoorbeeld een werkomgeving deze stempel verkrijgen, omdat het iemand in de gelegenheid stelt zijn/haar inkomen te verdienen.
- Een ruimte kan voor iemand betekenisvol zijn, omdat het is gepersonifieerd door die persoon. De gegeven ruimte staat in dat geval symbool voor of bevat verwijzingen naar de persoonlijkheid van de ‘beheerder’.
- Ook kan een ruimte betekenisvol zijn, omdat er een, voor het leven van de betreffende persoon, belangrijke gebeurtenis heeft plaatsgevonden. Dit kan een gebeurtenis zijn die persoonlijk ver van iemand af staat, maar indirect wel van invloed is geweest. Een voorbeeld hiervan zijn de deportatiekampen uit de tijd van de Tweede Wereldoorlog. Ook kan het zo zijn dat het gaat om een plek die op een meer directe manier is verbonden met iemands leven. Een voorbeeld hiervan is een gedenkteken voor een familielid op de locatie waar hij/zij is omgekomen.
- Tenslotte kan het nog zo zijn dat een ruimte symbolen bevat die verwijzen naar gebeurtenissen die van betekenis zijn geweest voor een individu of groep. Pleinen met monumenten vallen in deze categorie. Hoe belangrijk een dergelijke locatie kan zijn, blijkt bijvoorbeeld voor de Dam tijdens de jaarlijks terugkerende Dodenherdenking.

Bovenal is het erg belangrijk er rekening mee te houden dat “places are not merely what they are, but what we perceive them to be” (Lynch, 1984, p.354). Voorgaande opsomming hoeft daarom niet uitputtend te zijn en kan vanuit persoonlijke belevenis aangevuld worden.

3.3 Sociale beweging

3.3.1 Als gevolg

De kennis die uit het voorgaande naar voren komt, kan gebruikt worden als element in structural strain theory. Die theorie – die voor sociale bewegingen in het algemeen geldt – zal gebruikt worden om te komen tot een verklaring voor de totstandkoming van de diverse bewegingen tegen huidige stedelijke constructen. Uitgangspunt van deze theorie is dat er een bepaalde ontevredenheid heerst ten aanzien van de *status quo*. En die status quo kan alleen gewijzigd worden door een sociale beweging.

Because socially dominant interests have been institutionalized and resist change, major innovations in the city's role, meaning, and structure tend to be the outcome of grassroots mobilization and demands; when these mobilizations result in the transformation of the urban structure, we call them urban social movements.

(Castells, 1983, p.xviii)

De ontevredenheid die hiertoe aanleiding geeft, kan op een aantal vlakken plaatsvinden, te weten: “formal authority structures, informal normative understandings, institutional patterns and processes, and quotidian everyday life” (Buechler, 2008, p.1041). Het lijkt zo te moeten zijn dat er niet voldoende voorzien wordt in de hierboven genoemde menselijke behoeften. Vanuit die ontevredenheid ontvouwt zich een proces dat enkele stappen doorgaat om vervolgens uit te monden in een tegenbeweging. “Collective behavior is largely spontaneous, unregulated, and unstructured. It is triggered by some disruption in standard routines of everyday life that promotes circular reaction or interstimulation with the qualities of contagion, randomness, excitability, and suggestibility” (Buechler, 2008, p.1032). Hoewel de ‘strain theory’ dus nadrukkelijk betrekking heeft op een proces, waarbij ontevredenheid omslaat in groepsvorming, in acties, wordt in dit onderzoek vooral het licht geschenen op de oorzaken die het proces teweegbrengen. Ook is er aandacht voor de einddoelen waar het proces naartoe werkt.

Er wordt verondersteld dat een bepaalde mate van ‘deprivation’ als startpunt kan gelden voor het ontstaan van een sociale beweging. Dit moet dan wel door meerdere mensen tegelijk ervaren worden.

The word 'deprivation' refers to shortfall of something. When used in an absolute sense it means failure to meet basic human needs, when used in a relative sense it means being less well off than others. The word is typically used in the latter meaning, while suggesting the former. Current specifications of this notion are 'poverty' and 'social exclusion'. In most contexts the lack is in external conditions of life, and concerns access to income, power and prestige.

(Veenhoven, 2000, p.12)

Aan de basis van een sociale beweging zou volgens deze theorie dus altijd een vorm van ontevredenheid staan. Tegelijkertijd biedt dit ook de mogelijkheid sociale bewegingen te definiëren als zijnde groepen bestaande uit mensen die ergens in tekortkomen. In het geval van urban social movements, gaat het om een tekortkomen in de erkenning van belangen bij en het recht op de stad. Deze mensen kunnen daar geen aanspraak op maken, omdat er andere (economische) belangen zijn

die overheersen. Het ontkennen van diversiteit wordt door sommigen als inherente eigenschap van steden gezien. “Richard Sennet (2002, in Nicholls, 2008) stelt dat in steden een dialectische relatie bestaat tussen diversiteit en orde. Steden genereren diversiteit, maar willen tegelijkertijd diversiteit intomen om de orde te handhaven” (Visser, 2011, p.107). Echter, het gaat niet alleen om “toegang tot dat wat er al is, maar om het recht dat te veranderen” aldus de interpretatie van Lefebvre door Harvey (Visser, 2011, p.106). “So popular reaction is two-fold, both against the unrecognized structural source of their [economic]exploitation-[cultural]alienation-[political]oppression, and against the particular spatial form that expresses their condition as a daily reminder: the wild city” (Castells, 1983,p.326).

3.3.2 *Als behoefte*

Echter, sociale beweging, protest of weerstand kan ook gezien worden als een behoefte op zich. De keuze is hier gemaakt om de aandacht te leggen bij mensen met ‘andere’ of ‘alternatieve’ ideeën over de binnenstad. De verantwoording voor deze keuze is terug te vinden in Hoofdstuk 2. Onder ‘alternatief’ wordt afwijkend van het merendeel verstaan. Dat wil zeggen dat de doelgroep binnen dit onderzoek over het algemeen verschilt van het grootste deel van de bevolking in onder andere leefstijl, interesses en vooral ook ideeën over de samenleving. Het zijn mensen die graag verandering willen zien. Daarbij gaat het nog specifieker over de linkse tak van deze groep mensen. In de sociologie, wordt voor dergelijke groepen mensen ook wel de term ‘deviants’ gebruikt. “Sociologists refer to behaviour that is widely condemned, which, if someone engages in it and it is observed, is likely to attract or generate hostility, condemnation or punishment from others, deviance or deviant behavior” (Goode & Ben-Yehuda, 1994, p.70). Belangrijk is hierbij op te merken dat het gedrag zelf niet ‘afwijkend’ hoeft te zijn, maar dat het vooral als zodanig dient te worden geïnterpreteerd door het merendeel van de bevolking. Dus de dominante cultuur legt op bepaalde groepen mensen een stempel anders te zijn. Wie tot de subcultuur behoort, wordt eigenlijk intersubjectief door de samenleving vastgesteld. Aan de andere kant positioneren de ‘deviants’ zich altijd (impliciet of expliciet) tegen de meerderheid. “Members of subcultures challenge hegemony by drawing on the particular experiences and customs of their communities, ethnic groups, and age cohorts, thereby demonstrating that social life can be constructed in ways different from the dominant conceptions of reality” (Lachmann, 1988, p.231-232).

3.3.3 *Sociale orde*

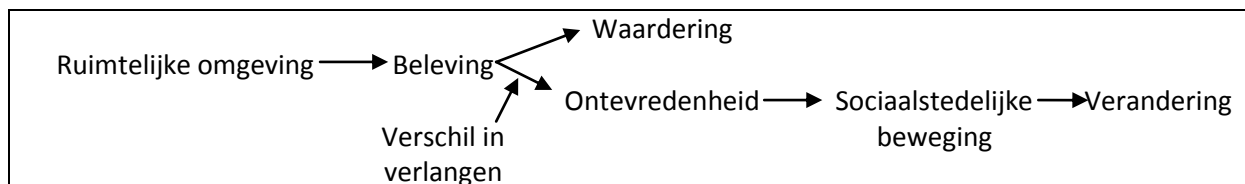
Hoewel er dus een behoefte is naar verandering en vooruitgang, is er zeker ook een behoefte naar ordelijkheid en controle. Dit komt tot uiting in de gevestigde instituties die we hebben in de samenleving. Daarbij betreft het niet enkel instituties zoals de overheid, maar ook instituties zoals die verankerd zijn in gedrags- en verwachtingspatronen. Normen en waarden vormen hier een voorbeeld van.

3.4 Conceptueel model

Aansluitend op de theorieën die richting zullen geven aan mijn onderzoek, kan onderstaand conceptueel model gepresenteerd worden. Dit model geeft de aannames weer die ten grondslag liggen aan dit onderzoek. Daarbij wordt er uitgegaan van sociale bewegingen als gevolg en niet als behoefte.

De uitleg van het conceptueel model is als volgt. Aangenomen wordt dus, dat sociaalstedelijke bewegingen voortkomen uit een andere beleving en ontevredenheid weerspiegelen. Deze andere beleving staat voor een verschil in leefstijl, interesses en vooral ook ideeën. De beleving van het gros van de mensen mondt daarom wel in waardering uit. Dat de beleving uitkomt op ontevredenheid is ook afhankelijk van wat men verlangt van de stad. Blijkbaar verlangen aanhangers van sociaalstedelijke bewegingen iets anders dan datgene wat daadwerkelijk gerealiseerd is of wordt. Er is een mogelijkheid om tegemoet te komen aan de verlangens die er bestaan vanuit de tegenbewegingen. Dit kan resulteren in een verandering die materieel van aard is, maar ook in een verandering van de beleving. Hoewel het in dit conceptueel model eigenlijk ook van belang is, wordt niet gekeken naar oplossingen met betrekking tot beïnvloeding van perceptie of beeldvorming. Dit omdat dit meer kennis vergt van psychologische processen.

Voorgaand conceptueel model is eigenlijk volledig gebaseerd op aannames voortkomend uit de gevonden theorieën. In feite ligt daarom de volgende hypothese ten grondslag aan dit onderzoek:

De huidige sociale bewegingen in Nederland met betrekking tot de ruimtelijke ordening, komen voort uit een tekort aan betekenisvolle ruimte in binnenstedelijke centra.

Hierbij wordt betekenisvolle ruimte gezien als een concrete omgeving met sociaal of cultureel waardevolle elementen, zoals een ontmoetingsplek of een cultureel erfgoed. Een belangrijk punt daarbij is, dat die concrete omgeving wel beleefd dient te worden.

4. Verlangen naar beweging

Sinds er zoiets bestaat als de stad, zijn er ook bewegingen die zich daarvan afkeren. Lange tijd werd de stad gezien als helse plek op aarde, daar waar het natuurlijke landschap symbool stond voor de goede deugden. De bewegingen die hier onder de loep genomen worden vormen niet per se een protest tegen de stad op zich. Eerder kunnen de bewegingen gezien worden als een initiatief vanuit de samenleving dat buiten de politiek om opereert. Er vindt momenteel wereldwijd een toename plaats in het aantal initiatieven dat gezien kan worden als protest tegen de heersende stedelijke constructen. Dürschmidt (2002) bevestigt dit:

Civil society, in the form of overlapping networks of civil initiatives and so-called new social movements, has turned away from nation-state politics and policies, and is beginning to act on its own accord on issues and in arenas that were formerly left to state actors and their (acclaimed) legal and administrative expertise. In doing so it creates civic spaces, real and symbolic, which do not necessarily coincide with the political and regulatory spaces of the nation-state.

(Dürschmidt, 2002, p.195)

Daarnaast verspreiden initiatieven zich gemakkelijker naar andere delen van de wereld. In dit hoofdstuk zal bekeken worden welke sociale bewegingen er te vinden zijn in de praktijk. Ook zal aan bod komen wat zij precies voorstaan, waarna in hoofdstuk 5 behandeld zal worden welke zaken mogelijk ten grondslag liggen aan het ontstaan van deze verlangens. Voordat gekeken zal worden naar de verscheidenheid aan tegenbewegingen, wordt hier eerst besproken wat een sociale beweging eigenlijk is.

4.1 Sociaalstedelijke beweging

4.1.1 Sociale beweging

In principe is de term sociale beweging vrij gemakkelijk te interpreteren. Maar daardoor is de term ook vrij gemakkelijk 'fout' te interpreteren. Het woord beweging zou bijvoorbeeld onterecht de suggestie kunnen wekken dat het om een fysiek waar te nemen manifestatie dient te gaan. Hoewel dit vaak wel het geval is, refereert sociale beweging eerder aan een 'stroming'. Vanuit verschillende studies zijn gelijke kenmerken te vinden voor sociale bewegingen: "social movements are defined as networks of informal interactions between a plurality of individuals, groups and/or organizations, engaged in political or cultural conflicts, on the basis of shared collective identities." (Diani, 1992, p.1).

4.1.2 Sociaalstedelijke beweging

Er zijn verschillende soorten 'bewegingen' te onderscheiden in het licht van onderzoek naar de stad. Castells (1983, p.319-320) verdeelt deze aan de hand van drie thema's. De eerste soort bewegingen bouwt zich op rond "demands focused on collective consumption, that is, goods and services directly or indirectly provided by the state" (Castells, 1983, p.xviii). Ten tweede is er een "defense of cultural

identity associated with and organized around a specific territory” (Castells, 1983, p.xviii). Dit zijn de bewegingen die hun bestaan danken aan de stad als zijnde een katalysator voor samenkomsten. Dit zijn de ‘sociale beweging’, waaronder bewegingen met als doel het verkrijgen van gelijke rechten voor bepaalde bevolkingsgroepen. Deze bewegingen hebben niet altijd de stad zelf als centraal thema en dit zijn dus ook niet de bewegingen die hier centraal staan. Tenslotte zijn er bewegingen die zich specifiek richten op de rechten van stedelingen in relatie tot stedelijke ontwikkeling. Dit zijn de zogenaamde ‘citizen movements’, die te zien zijn als een “political mobilization in relationship to the state, particularly emphasizing the role of local government” (Castells, 1983, p.xviii). Deze bewegingen zijn dus gericht tegen een specifiek voorgenomen plan. In deze scriptie staan bewegingen centraal die een algemene uiting van kritiek zijn op, of verandering willen in steden. Mamadouh (1992, p.21) definieert sociaalstedelijke bewegingen als:

sociale bewegingen die gericht zijn op *stedelijke sociale veranderingen*, met name op veranderingen van de bestemming van ruimte, de distributie van voorzieningen en de machtsverdeling in de stad. Bovendien vertolken stedelijke sociale bewegingen alternatieve *opvattingen over de stedelijke herinrichting*.

Een ‘urban social movement’ is door Castells omschreven als een beweging gebaseerd op de drie dimensies stad, gemeenschap en macht:

Thus an urban social movement ... emerged from the affirmation of urban use value in opposition to the capitalist city; from the search for space-based cultural communities in opposition to the technocratic city; and from the defense of local autonomy and citizen participation against state centralism and bureaucratic politics.
(Castells, 1983, p.284-285)

Castells heeft bevonden dat sociale bewegingen zich rond drie thema’s ontwikkelen. Een verder uitwerking van deze drie types aan sociale beweging is hieronder te zien in tabel 2. Daarin komt vooral sterk naar voren dat een sociale beweging altijd is gepositioneerd tegenover een gevestigde groep.

The social structure underlying the dynamics of contemporary urban movements			
Goal of the urban movement.	The city as a use value	Identity, cultural autonomy and communication.	Territorially based self-management.
Ideological themes and historical demands included in this goal.	- Social wage. - Quality of life. - Conservation of history and nature.	- Neighbourhood life. - Ethnic cultures. - Historical traditions.	- Local autonomy. - Neighbourhood decentralization. - Citizen participation.
Goal of the adversary	The city as exchange-value.	Monopoly of messages and one-way information flows.	- Centralization of power, rationalization of bureaucracy. - Insulation of the apparatus.
Social issues and ideological themes.	- Appropriation of land rent. - Real estate speculation. - Infrastructure for	- Mass culture. - Standardization of meaning. - Urban isolation.	- Centralism. - Bureaucratization. - Authoritarianism.

	profitable capitalist production.		
Conflicting projects over the historical meaning of city.	City as a spatial support for life <i>versus</i> City as a commodity production and circulation.	City as a communication network and a source of cultural innovation <i>versus</i> Despatialization of programmed one-way information flows.	City as a self-governing entity. <i>versus</i> City as a subject of the central state at the service of world-wide empires.
Structural historical contradiction of which the urban conflict refers.	Capital <i>versus</i> Labour in the appropriation of surplus value and the decision over investment.	Information (excluding communication). <i>versus</i> Communication (that necessarily includes information).	Order and authority. <i>versus</i> Change and freedom.
Name of the adversary (historical actor).	Bourgeoisie	Technocracy.	State.
Name of the urban movement by this particular goal (urban actor).	Collective consumption trade unionism.	Community.	Citizens.
Tabel 2 'Categorisering sociale bewegingen', bron: Castells, 1983, p.321			

Sociale beweging is iets van alle tijden, toch zijn er ook duidelijk perioden waarneembaar, waarin er minder roering is. "In de jaren negentig veranderde de relatie tussen sociale bewegingen en de staat. Deze verandering leidde voor veel sociale bewegingen tot verval, maar bood ook mogelijkheden voor de ontwikkeling van nieuwe strategieën" (Visser, 2011, p.105). Waar dit precies aan te wijten valt is onduidelijk, maar uiteraard staat het in verband met de veranderingen in de maatschappij. Er moet iets zijn waarvoor mensen makkelijk te mobiliseren zijn. Wanneer signalen vanuit de samenleving worden uitgezonden, dienen die ook serieus genomen te worden. In het verleden is namelijk al gebleken dat sociale bewegingen ten aanzien van stedelijke metamorfosen effectief kunnen zijn in de verwezenlijking van hun idealen. Zo wist 'the Citizen Movement in Madrid' nieuwe prioriteiten op de politieke agenda te krijgen: "pleasure mattered; environmental quality was not simply an additional item of individual consumption; and the city was a collective good, a shared experience, and should be governed by its own grassroots" (Castells, 1983, p.262). Ook in een meer definitieve manier, kan sociale beweging zijn weerslag hebben op de ruimte. Het basisprincipe vanuit waar we de stad aanschouwen kan fundamenteel gewijzigd worden.

Through spatial practices bestowed by counter-discourses ideological categories of meaning that have been attached to specific objects and [are] 'fixed' through discipline can be priced loose. The apparent dominance of an object by a socially constructed meaning claiming to define it is never absolute. (Bavinton, 2007, p.398)

4.1.3 Foucauldian perspective

Tot zover is er vanuit gegaan dat sociale bewegingen en dus ook stedelijk bewegingen zich richten tegen bestaande instituties en discoursen. Echter, wanneer we deze bewegingen vanuit een ander perspectief bekijken, kunnen daar ook andere gedachten over ontstaan. Dit houdt ook sterk verband

met de inzichten in mogelijke toename en ontwikkeling van sociale bewegingen. Death (2010) draagt aan de theorie van Foucault over machtsrelaties te gebruiken in relatie tot studies over tegenbewegingen. Daarbij gaat het om het betrekken van “the Foucauldian notion of counter-conducts”, die duiden op het feit dat “protest and government are mutually constitutive” (Death, 2010, p.236). De mogelijkheid om protest uit te oefenen is onderdeel van het systeem en daarmee erkent protest juist de macht van de overheid. In de ogen van Foucault (in Death, 2010, p.240) bestaan er geen ‘tegenbewegingen’, maar alleen bewegingen die iets anders nastreven. “This is ‘the art of not being governed quite so much’ (p.45), or ‘the will not to be governed thusly, like that, by these people, at this price’ (p.75), rather than a complete or total rejection of government” (Foucault in Death, 2010, p.240).

“It is also evident that the processes of democratization favor the development (spread and consolidation) of the movements” (Ibarra, 2003, p.4).

Dat er ook in de 21ste eeuw nog sociale spanningen en streven naar verandering waar is te nemen, staat vast. Maar of dit komt door een toename in aantallen protestbewegingen of een verharding in de politiek is niet met zekerheid te zeggen.

On the one hand, we are seeing growth in contentious politics in general; on the other, it is the least transgressive forms of contention – for example, participation in peaceful demonstrations, and signing online petitions – that are increasing, while participation in more disruptive forms of contention has decreased.

(Tarrow, 1998, p.270)

4.1.4 Inhoud

Maar ook inhoudelijk hebben er verandering plaatsgevonden bij sociale bewegingen.

In the broader field of urban social movements, we can claim that in fact ‘social centres’ link up the past (squatting and opposition to gentrification) with the present (and the future) of urban social movements, as self-managed creative workshops of transnational alternative cultures and civil disobedience, constructing the ‘social commons’.

(Leontidou, 2006, p.263)

Een ‘sociale centre’ is een centrale plek waar mensen elkaar ontmoeten om actie te ondernemen tegen ongewenste ontwikkelingen. Hoewel sociaalstedelijke bewegingen zich aanvankelijk vooral richtten op de materiële problemen in de stad, zijn ze nu veel vaker gericht tegen de manier waarop er tegen problemen aan wordt gekeken. De focus is meer bij discourses komen te liggen.

Most urban social movements used to relate with the **material reality** in the city and with spatially fixed groups: residents protesting against rehabilitation, renovation and gentrification, land use change and zoning, demanding infrastructure provision or collective consumption and squatting on land and in buildings.

(Leontidou, 2006, p.266-267)

Dit is vanwege verschillende maatschappelijke ontwikkelingen overgegaan in protesten gericht tegen minder concrete problemen. “It thus appears that the age of communications and its concomitant transnational public spheres, pull social movements towards **discursive resistance**: they challenge meanings, identity constructions and media stereotypes” (Leontidou, 2006, p.266)

Nu zullen achtereenvolgens de verschillende bewegingen doorgenomen worden, waarbij ook de gewenste effecten/veranderingen aan het licht zullen komen. De huidige status quo, waarin het kapitalistische gedachtegoed de overhand voert, vormt daarbij het uitgangspunt.

4.2 Kraakbeweging

De kraakbeweging richtte zich, bij haar opkomst in de jaren '80, vooral tegen leegstand en de woningnood als gevolg van te hoge huurprijzen (Van Gemert et al., 2009, p.47). Maar na verloop van tijd werd de beweging ook actief ten aanzien van andere vraagstukken met betrekking tot ruimtegebruik. Zij verschilde soms van mening met de verschillende overheden en liet gelegenheden dit te laten merken niet ongemoeid. Daardoor verplaatste de strijd om de stad zich letterlijk naar de openbare ruimte. Naast een praktische motivatie is er ook een idealistische motivatie te onderscheiden binnen de kraakbeweging. "Some of the Dutch squatters ... share a similar attitude: if the city cannot get rid of the state, let us seek the state's agreement to siphon off a small part of the city, on the condition that it should be a real neighbourhood, with an intense urban life and historical tradition, as opposed to a piece of land in some anonymous suburban apartment complex" (Castells, 1983, p.318). Hoewel de kraakbeweging vooral in de jaren '80 hoogtij vierde en nu inmiddels al bij wet verboden is, bestaat het nog steeds. De kraakbeweging was en is soms zelfs nog, vanwege haar fundamenteën, één van de meest effectieve sociale bewegingen. De "squatter movement has shown itself capable in the past of effecting important changes in ... the urban fabric" in Amsterdam (Uitermark, 2004, p.227). Zo heeft ze bijvoorbeeld een aantal bouwplannen weten tegen te houden en gebouwen gered van de sloop. In sommige gevallen voornamelijk vanuit het oogpunt dat die plannen schadelijk waren voor de ontwikkeling van de stad. "In Nederland zijn zeker panden te vinden die gekraakt zijn met het oog op behoud van het pand, omdat het pand uniek was" (Jasper, persoonlijke communicatie 2011). Vaak proberen krakers op hun manier aan te tonen wat er gedaan kan worden met leegstaande panden. Tegelijkertijd leveren ze daarmee ook een kritiek op het onbenut laten van ruimte vanuit politiek of commercieel standpunt. Daarom gaan sommige kraakactie ook gepaard met een discussie over de bestemmingen van panden. "Zolang het allemaal leeg staat kun je toch leuke dingen daar houden, iets organiseren" aldus Jasper (persoonlijke communicatie, 2011), die in het verleden zelf gekraakt heeft. Vanuit eenzelfde gedachte heeft Karla zich een stuk 'leegstaand' land toegeëigend om daar een andere invulling aan te geven (persoonlijke communicatie, 2011).

4.3 Groene bewegingen

Er zijn meerdere bewegingen die een toename van de hoeveelheid groen in stedelijke gebieden nastreven of anderszins aandacht opeisen voor groen. De actie van Karla had tot doel bewustzijn te creëren voor een groener milieu en was in zijn aard onderdeel van de meest typerende groene beweging, namelijk Guerilla Gardening. "Guerrilla Gardening is het aanleggen van een tuin op een plek waar het officieel niet mag" (GuerillaGardeners.nl, n.d.). Wereldwijd komt dit steeds vaker voor. Dit kan voor eigen plezier gedaan worden (Jasper, persoonlijke communicatie, 26 mei, 2011) of om daadwerkelijk te voorzien in eigen behoeften (Karla, persoonlijke communicatie, 23 mei, 2011). In

het laatste geval is het concept van Guerilla Gardening te vergelijken met het houden van een volkstuin, alleen dan illegaal.

Onder groene bewegingen vallen ook bewegingen te scharen die zich richten op ecologische duurzaamheid, veelal ook in relatie tot sociale en economische duurzaamheid. Het Transition Town principe is daar misschien wel het beste voorbeeld van. Begonnen als lokaal initiatief in Ierland en verder uitgewerkt in Engeland, in 2005, is het inmiddels uitgegroeid tot een concept dat in landen wereldwijd wordt toegepast. Echter, kern van een Transition Town blijft, dat het lokaal gefundeerd dient te zijn, “bij de burgers” (Karla, persoonlijke communicatie, 23 mei, 2011). De achterliggende filosofie centreert zich rond de vraag “how can we make our community stronger and happier as we deal with the impacts of peak oil and economic contraction while at the same time urgently reducing CO2 emissions” (TransitionNetwork.org, n.d.).

Een mogelijk antwoord daarop, zijn de collectieven die zich bewust bezighouden met voedsel. Dit gebeurt in de vorm van zogenaamde VoKo's (voedsel coöperaties). Daarbij organiseert een groep mensen zelfstandig de invoer van producten. Het idee daarachter is “een biologisch, natuurvriendelijk leven stimuleren, zeg maar, en op een non-commerciële manier en op een sociale manier” (Robin2, persoonlijke communicatie, 2011). Een andere variant, die beter aansluit bij Transition Towns is de Vers VoKo. Zij streeft namelijk een consumptie van lokale versproducten na, waardoor onder andere “meer contact tussen buur en boer” ontstaat (VersVoko.nl, n.d.). Dit draagt bij aan het idee “dat je ook gewoon leert te eten uit je eigen stad. ... Dat je als stad ook wat meer zelfvoorzienend zou moeten worden” (Karla, persoonlijke communicatie, 23 mei, 2011).

Daarnaast is er, sinds 2007, in deze hoek ook nog een echte tegenbeweging te vinden die zich Reclaim the Fields noemt. Zij stelt het volgende (Reclaim the Fields, n.d.): “food, land, seed, water and indigenous knowledge are too important to be commodified or centralised in the well-known capitalist way. We resist the logic of making profit of our ways of life”.

Figuur 1 'Guerilla Gardening in Nijmegen' bron: <http://picasaweb.google.com/kjjmul/20100508Guerilla?authkey=Gv1sRgCIOliM7AxYnP6wE#>

4.4 Graffiti

Van oorsprong is dit een beweging die tot stand is gekomen als reactie op de geslotenheid van de kunstwereld voor mensen van de straat. Maar de beweging is breed, heeft affiniteit met meerdere thema's, zoals aanzien en openbare ruimte. Van Loon (februari 2011, p.13) schrijft dat “graffiti onlosmakelijk verbonden is met de stad”. Het kan namelijk gezien worden als een soort van reactie op de controle die er heerst in stedelijke gebieden. In de V.S. wordt graffiti zelfs ingezet door gangs, als middel om territoria af te bakenen. Maar daarnaast kan ook het schrijven zelf onder de loep genomen worden, los gezien van hetgeen waarvoor het gedaan wordt. In principe kan het gezien worden als een manier van communicatie. “The tendency towards communication and culture without any spatial form as a result of one-way information flows is being met by the localization of

communication networks on the basis of territoriality rooted communities and social networks” (Castells, 1983, p.315). In reactie op “the monopoly held by capital-controlled or state-controlled mass-media”, wordt de kans aangegrepen om een eigen ongecensureerde boodschap te verspreiden, zo stelt Castells. Er kan dus geconstateerd worden dat “de meeste graffitischrijvers hebben twee sterke drijfveren, genot en verlangen” (Van Loon, 2011, p.11).

Graffiti is later losgekomen van haar ideologisch fundament en wordt steeds vaker – ook

Figuur 2 'Graffiti boodschap' bron:

<http://www.flickr.com/photos/isadub/312751639/>

door de massa – gezien als een autonome kunstvorm en soms zelfs als “a positive addition to the cityscape” (Lachmann, 1988, p.235). Vanuit die optiek wordt het nu weer gebruikt om ook andere idealen aan het licht te brengen. Zelfs op een commerciële manier. Zo wordt het bijvoorbeeld gebruikt om winkelgevels te versieren en ook “to spread a bit of green positivity in Australia's urban spaces” (Lipton Ice Tea ANZ, 2011). Dus graffiti, “whether viewed as deviance or as art, ... [obtains] meaning in terms of the social relations within which they are created” (Lachmann, 1988, p.243).

4.5 Free running

Deze bezigheid wordt ook wel Parkour genoemd, omdat ze haar oorsprong heeft in Parijs. Hoewel de originele term Parkour vooral benadrukt dat de bezigheid een af te leggen route bevat, duidt de term Free running meer op het psychisch bevrijdende element van de activiteit. Feitelijk is free running het vrij bewegen door een stedelijke omgeving, waarbij stedelijke elementen niet gezien worden als obstakels, maar juist als ondersteuning. Daarmee is het gestoeld op het principe dat door Bavinton (2007, p.392) omschreven wordt als “a practical and cognitive process of urban reinterpretation and it entails a particulier way of perceiving, conceiving of, and acting in relation to the objects and spaces of the built environment”. Hoewel het in eerste instantie misschien ook niet te benoemen lijkt als beweging, vertoont het daar dus wel gelijkenis mee. Op een bepaalde manier vertoont het gelijkenis met het spuiten van graffiti, omdat “het een creatieve invulling geven is aan je eigen leefomgeving en daar ook weer plezier in proberen terug te pakken” (Bart, persoonlijke communicatie, 2011).

4.6 Anarchisme

Veel van de protestgroepen, met het oog op verandering van de stad, vinden aansluiting bij anarchistisch gedachtegoed. Zij zien vooral mogelijkheden tot verbetering op het vlak van besluitvorming ten aanzien van de stad.

Een eenduidige en afdoende definitie van hét anarchisme is nog niet gegeven, maar ze zou in elk geval het begrip vrijheid bevatten en een afkeer van elke vorm van autoriteit, die de persoonlijke vrijheid en ontplooiing enkel belemmert. De Staat, symbool van deze autoriteit, wordt bestreden. (Faes, 2006, p.29)

Er moet dus vooral ruimte gelaten worden voor inbreng vanuit de samenleving. Daarmee wordt een sterkere machtsbasis nagestreefd dan enkel de gelegenheid tot participatie in besluitvormingsprocessen. Zowel de besluitvorming in zijn geheel, als de uiteindelijke vormgeving moeten in handen komen van het volk en niet overzien worden door een hiërarchische overheidsstructuur. Wat betreft vormgeving kan de stad in haar fysieke vorm mogelijk ook gezien worden als een symbool van autoriteit of hiërarchie. De gedachte heerst,

dat de stad ook zo is ingericht dat de centralisatie van macht en de mogelijkheid van mensen om hun eigen leefomgeving vorm te geven ... dat de omgeving zoals die is ingericht ook stimuleert en de mogelijkheid daartoe biedt [controle te houden].
(Bart, persoonlijke communicatie, 2011)

Dit komt indirect voort uit de manier waarop de stedelijke ruimte wordt vormgegeven. Leontidou (2006, p.261) bevestigt dat deze gedachte werkelijkheid is: “planners and governments do not forget. They keep using planning as a means of crowds’ control”. Daarnaast zijn in veel steden verwijzingen naar orde en overheidsmacht waarneembaar. Een stad kenmerkt zich vaak door diversiteit en daardoor ook door ongelijkheid. Bepaalde delen zijn beter bereikbaar dan andere, huurprijzen verschillen haast per straat.

Hoewel het anarchisme eind 19^e eeuw haar hoogtij vierde, vormt de Provo-beweging uit midden jaren '60 een goed voorbeeld van een beweging met een achterliggende anarchistische ideologie. “In their journal *Provo*, they announced a series of White Plans to deal with city problems. These included the White Bicycle Plan, which set up a number of white bikes around the city to be used communally” (Marshall, 2009, p.485). Met die beweging kwam het anarchisme los van de arbeidersklasse en werd het onder bredere lagen van de bevolking gedragen. “Hoe het ook zij, de sfeer was omgeslagen en een nieuw anarchisme werd geboren uit de as van het traditionele” (Faes, 2006, 39). Zo werd het scala aan opvattingen bijvoorbeeld uitgebreid met het ecologisch anarchisme. Ook richt het anarchisme zich soms tegen het kapitalisme, omdat ze dat zien als een van de drijvende krachten achter of juist als middel van het controleapparaat. Zo wordt er in sommige landen campagne gevoerd tegen billboards, waarbij in Istanbul (een stad die steeds meer de effecten van globalisering ervaart) bijvoorbeeld “de campagne, gebaseerd op een anti-kapitalistische overtuiging, is opgezet door een los collectief van anarchisten, kunstenaars en studenten” (Donker, 2011, p.12).

4.7 Conclusie

Er zijn een aantal gemeenschappelijke kenmerken waar te nemen binnen de bovenstaande verschillende bewegingen. Een aantal overeenkomsten komen logisch voort uit de manier waarop ze geselecteerd zijn. Dat geldt bijvoorbeeld voor de focus op de stad. Maar ook kan geconcludeerd worden dat er, ondanks kleine verschillen in overtuigingen en uitgangspunten, een neiging is richting vergelijkbare idealen. Daarbij is er ook de overtuiging dat deze idealen te verwezenlijken zijn. Dat is logisch, want anders zouden mensen niet de moeite nemen om een sociale beweging te beginnen en ondersteunen. Daarnaast zijn er uiteraard verschillen.

Wat duidelijk naar voren kwam in de afgenomen interviews, is dat vooral een drang naar verandering een belangrijke rol speelt bij het ondernemen van (protest)acties. Daarbij is het niet per se de gedachte dat de huidige situatie slecht is, maar wel werd het volgende genoemd:

- “er kan een hoop verbeteren” (Robin, pers. com.2, 2011);
- “het kan veel beter” (Jasper, persoonlijke communicatie, 2011);
- “we zijn niet tegen, maar we willen dingen” (Karla, persoonlijke communicatie, 2011);
- “ik weet ook niet per se of ik zo tegen de stad ben gericht, maar wel in ieder geval wat de stad nu is” (Bart, persoonlijke communicatie, 2011).

Vaak gaat het meer om het geven van een andere invulling aan de stad. Er wordt geprobeerd nieuwe denkwijzen doorslag te laten vinden in de gevestigde orde. Vooral de grondbeginselen die aan het huidige ruimtelijke beleid ten grondslag liggen, leiden tot ergernis. Dit sluit sterk aan bij de omschrijving van sociale bewegingen, zoals die in overeenstemming met de theorie van Foucault wordt gegeven. De sociaalstedelijke bewegingen blijven binnen de kaders van planologische ontwikkeling en weerspiegelen alleen een kritische geluid richting de manieren waarop en idealen aan de hand waarvan die ontwikkeling plaatsvindt.

Over het algemeen lijkt er een streven te zijn naar meer inspraak voor en vooral ook betrokkenheid van burgers. De initiatieven rekenen niet op steun van gevestigde instanties, maar proberen zelf direct effect te hebben. De idealen die de verschillende bewegingen voorstaan, moeten zich van onderop verspreiden onder de samenleving. “Wij willen niet naar boven, maar opzij, horizontaal” (Bart, persoonlijke communicatie, 17 mei, 2011). Dit leidt haast tot een vicieuze cirkel, waarbij ontevredenheid over controle gezien kan worden als aanleiding voor een streven naar meer inspraak, waarbij het falen hiervan weer ervaren wordt als controle. Er wordt dan ook gesteld dat “als je iets veranderen wil, dan moet je ergens tegen zijn, want er zijn allerlei krachten in het spel, die verandering tegenhouden” (Jasper, persoonlijke communicatie, 26 mei, 2011). Tegelijkertijd moeten sociaalstedelijke bewegingen ook van dezelfde krachten en de kanalen waar zij door stromen gebruik maken: “forms of resistance rely upon, and are even implicated within, the strategies, techniques and power relationships they oppose” (Death, 2010, p.240). Hierop aansluitend geeft Karla (persoonlijke communicatie, 2011) aan dat het voornamelijk gaat over het overbrengen van een boodschap en als dat niet via de gangbare wegen kan, “ja, dan maar op een guerilla manier”.

Alle interviewpartners identificeren daarnaast het stadscentrum als een plek waar mensen samenkomen en ervaren dat als een kwaliteit. Een belangrijke waarde wordt toegekend aan de diversiteit die te vinden is in steden. Urbane sociale bewegingen ontkennen het belang van het stadscentrum dus niet en ontmoeting is dus een centraal thema. Door één van de interviewpartners (Karla) wordt iets als betekenisvolle ruimte aangeduid, vanwege de faciliterende functie die het heeft

in het tot stand brengen van ontmoetingen, “de open sfeer”. In tegenstelling tot de andere interviewpartners is zij van mening dat dergelijke ruimte nu meer aanwezig is dan voorheen, toen de stad nog vooral de functie van marktplaats vervulde. Dit brengt de verschillende gradaties die bestaan binnen sociaalstedelijke bewegingen aan het licht. Jasper (persoonlijke communicatie, 2011) reageert hier bijvoorbeeld op met de stelling dat die zogenaamde ontmoetingsruimte niet hoofdzakelijk bedoeld is als plek om met andere mensen in aanraking te komen en van gedachten te wisselen, maar juist ook uiting geeft aan het kapitalistische gedachtegoed. Het feit dat men meer aan vermaak probeert aan te bieden in binnensteden is in zijn ogen “allemaal voor het geld”.

In ieder geval lijken er twee wezenlijke elementen van steden naar boven te komen, die volgens de bewegingen sterk de aandacht en – waar nodig – verbetering verdienen. Dit is een mentaal en fysiek aspect, wat ook uit onderzoek van Florida (2010) naar voren is gekomen.

First was an open minded city, ... that's open in diversity, that is inclusive, where everybody has a go. But on top of the list, I call it quality of place, a city that has an aesthetics, green parks, clean air, clean water, it preserves its architecture, invests in its culture. ... So I think this emphasis on a city has to be more than a place of production. It's a city of openness and diversity and a city that invests in its own quality of place.
(Florida, 2011)

Op welke manier die ‘openheid & diversiteit’ en ‘ruimtelijke kwaliteit’ vorm moeten krijgen, valt natuurlijk nog te betwisten. Mogelijk kan hier na bestudering van de aanleidingen voor het ontstaan van de bewegingen meer over gezegd worden. Voorlopig lijkt het erop, dat “confusion, disorder, excitement and stimulation are favoured” (Dormans, 2008, p.259).

De eerste vier urbane sociale beweging kunnen soms ook als vorm van vermaak gezien worden, daar waar het anarchisme eigenlijk een puur ideologische beweging is. Maar dat neemt niet weg dat er ook een diepere boodschap achter de eerste vier bewegingen schuil kan gaan, want “leisure practices are increasingly being acknowledged as contested political arenas and being theorised as resistance” (Bavinton, 2007, p.391). En aan de andere kant, kan van anarchisten misschien gezegd worden dat ook zij deelnemen in “een spel, een spel om de macht” (Jasper, persoonlijke communicatie). Ook zij proberen op creatieve manieren aandacht te trekken voor hun idealen en dagen zo de gevestigde orde uit. Zo werd in Istanbul bijvoorbeeld actie gevoerd tegen de verspreiding van billboards, door “rode stippen als clownsneuzen op de gezichten van reclame makende modellen” te plakken (Donker, 2011, p.12). De verschillende sociale bewegingen (wellicht gedwongen door hun ‘underdogpositie’) hebben allen een dynamisch en uitdagend karakter, waarmee ze de gevestigde orde proberen te mobiliseren.

5. De voedingsbodem

De theorie die ten grondslag ligt aan dit onderzoek, veronderstelt dat er een bepaalde aanleiding is voor het ontstaan van sociale bewegingen. Gezien hier zogenoemde 'reactionaire bewegingen' centraal staan, betreft het een oorzaak met een negatieve gevoelswaarde. Er moet sprake van iets zijn geweest wat tot een bepaalde ontevredenheid heeft geleid. Kortom, een sociale beweging ontstaat niet vanuit het niets. Er is altijd een bepaalde status quo vanuit waar een sociale beweging vorm krijgt, een bepaald uitgangspunt. Zo vierde de anti-globaliseringsbeweging eind 20ste eeuw hoogtij, ten tijde van een periode waarin de wereld omschakelde naar een 'post-metropolitane condition'. Tijdens deze 'post-metropolitan condition', zijn problemen onzichtbaar gemaakt voor het grote publiek: "resistance is blunted, as political awareness and urban activism are diverted into artificial worlds of enchantement ... depersonalization takes us away from the actual real into prepackaged representations urging us to consume" (Soja, 2007, p.87). Een proces van distantiering, dat eigenlijk al veel eerder was begonnen, mogelijk tijdens de industriële revolutie. "As industrial cities grew in population and economic importance, they came to be more uncontrolled, and rules of social welfare lost their historical power" (Sennet, 1970, p.88). Onder de geïnterviewde activisten leeft sterk het idee dat de mensen opzettelijk ontwetend worden gehouden. Tegelijkertijd spreekt daaruit ook een kritiek richting de mensen die meegaan in het kapitalisme.

Zoals duidelijk werd in hoofdstuk 3, zijn er verschillende theorieën over de basisbehoeften van mensen in relatie tot de ruimte. Wat daarin vooral naar voren kwam, is dat mensen graag de mogelijkheid hebben zelf ergens inhoud en betekenis aan te geven. Als het ware leggen ze daarmee een stukje van henzelf in hun omgeving. Nu lijkt daar, vanwege de alsmaar groter wordende schaalniveaus onvoldoende ruimte voor te zijn. De stad wordt aangeduid als een 'anonieme plek' (Karla, persoonlijke communicatie, 23 mei, 2011), "een plek waar je eigenlijk heel weinig invloed hebt zelf en inspraak, omdat zoveel belangen inmiddels al gewaarborgd zijn buiten jezelf om" (Bart, persoonlijke communicatie). Het is daarom ook niet verwonderlijk dat alle interviewpartners aangaven graag een kleinschaligere stedelijke vorm te willen zien, waarin het contact met andere mensen ook gemakkelijker is. Hoewel de oorzaak anders is, neemt ook Dormans (2008, p.165) in zijn onderzoek waar, dat er een gevoel is aan verlies van gemeenschapsverband. Het streven naar de menselijke maat lijkt nog sterk aanwezig te zijn binnen de gevonden bewegingen. Zo geeft Jasper (persoonlijke communicatie, 2011) het volgende aan:

Die kleine simpele gemeenschap is volgens mij heel belangrijk omdat wij als mensen zeg maar... wij hebben sowieso altijd de behoefte om ergens toch zo'n soort warmte te hebben, om onder elkaar te zijn dus. En in een grote, abstracte, onpersoonlijke stad, is het gewoon veel moeilijker om dat te vinden.

Ook andere problemen, die aanleiding vormen voor sociaalstedelijke bewegingen, houden verband met bevolkingstoename en verstedelijken. "In de stad verliezen mensen de band met en ook kennis over de natuur" (Robin, persoonlijke communicatie1, 2011). Maar ook de connectie met productieprocessen van voedsel gaat verloren. Consumenten hebben geen toezicht meer, het proces is "oncontroleerbaar" geworden (Jasper, persoonlijke communicatie, 26 mei, 2011). Dit hangt ook

samen met het globaliseringproces dat plaatsvindt, zoals ook de toename in uniformiteit tussen verschillende steden daar een gevolg van is. In hoog tempo proberen steden succesformules van elkaar over te nemen en weten multinationals hun imperia aan winkelketens uit te breiden. “De Broerstraat en de Marikenstraat zijn natuurlijk hele onpersoonlijke, saaie straten, want die vind je overal. Daar valt voor mij ook niets te beleven. Daar kom ik ... het liefst niet” (Jasper, persoonlijke communicatie, 26 mei, 2011).

Tegelijkertijd wordt stedelijkheid ook als iets positiefs ervaren door de interviewpartners. De sociale en culturele functie die stedelijke centra vervullen worden niet ontkend. “Het centrum is een plek waar mensen samenkomen. Ik denk dat dat een cultureel aspect heeft ook ... dat is een recreatieve plek en [met] een sociale functie dus” (Bart, persoonlijke communicatie, 17 mei, 2011). Als eerder aangegeven, wordt de stad – met haar kenmerkende bevolkingsdichtheid en grote inwonersaantallen – niet als iets verkeerd gezien, maar juist de discoursen aan de hand waarvan de stad wordt ontwikkeld leiden tot weerstand. Castells schrijft iets over de schijnbare tweespalt die lijkt te ontstaan tussen de stad als ‘het goede’ en de stad als ‘het kwaad’:

The crisis does not produce the movement, as the movement does not cause the crisis. They are both faces of the same historical process articulated in a dialectical way by a series of contradictory couples: capital denies the city as a living place and the city denies capital's capacity to commodify space; the state denies that the people are its legitimate source and people deny state's authority; mass culture overwhelms popular traditions and local networks switch to personal communication.

(Castells, 1983, p.286)

Omdat deze contrasten niet op een ‘natuurlijke manier’ gebalanceerd lijken te worden, leidt dit tot ergernis bij bepaalde groepen mensen. Zo zijn harde acties, besproken tijdens persoonlijk communicatie met Jasper (2011), “gewoon een keuze van: nu ben ik zo kwaad zeg maar, dat ik ook bereid ben om de wet te overtreden en echt een statement te maken”. Gemeenten lijken niet tegemoet te komen aan de wensen van (al) haar burgers.

Because all these potential sources of conflict in our society do not have autonomous means of expression, organization, and mobilization they have come together in a negative and reactive way in the shape of urban movements. When they are primitive one-dimensional reactions, they take the form of urban protest. When they have developed an alternative global vision, they form a counter-culture, and feel more comfortable if they define their alternative in a territory: they propose an alternative space, an alternative city. They become an urban social movement. But such a movement cannot be ‘proactive’, only ‘reactive’, except in its Utopian dimension. ... Thus urban social movements are aimed at transforming the meaning of the city without being able to transform society. They are a reaction, not an alternative: they are calling for a depth of existence without being able to create that new breadth.

(Castells, 1983, p.326-327)

Anderzijds is er ook de gedachte dat sociale bewegingen niet voortkomen uit kritiek, maar juist uit zorgen. Het verschil daartussen is, dat sociale beweging niet gezien wordt als reactie tegen een bestaande situatie, maar als uiting afkomstig vanuit die situatie. Daarmee zou het dus ook goed kunnen zijn dat sociale bewegingen juist een uiting zijn van angst voor een verandering van de

bestaande situatie. “Social movement organizations or movement-like groups represent one means by which the moral panic is expressed” (Goode & Ben-Yehuda, 1994, p.116). Daarbij wordt ‘moral panic’ gezien als een overdreven angst voor een negatieve beïnvloeding van de samenleving of morele orde. Dit zou dus ook kunnen betekenen dat sociaalstedelijke bewegingen een uiting zijn van de angst voor negatieve invloeden op de ruimtelijke omgeving door heersende stedelijke constructen, zoals het kapitalisme.

Hoewel in Nederland voorbeelden gevonden kunnen worden van alle drie de verschillende types sociale bewegingen zoals omschreven door Castells (1983), lijken groepen die opzoek zijn naar “territorial based selfmanagement” het meest voor te komen. Dit bleek uit de aanwezigheid van een zelfbeschikkingsideaal en ontevredenheid over de betrokkenheid van burgers bij beleidsvorming. Dit kan verklaard worden vanuit de volgende uitspraak, die Karla (persoonlijke communicatie, 2011) deed: “hier is eigenlijk alles zo geregeld. Alles is van iemand en er is zo weinig van iedereen”. Er is daarom ook erg weinig gelegenheid voor mensen om zelf iets te beginnen of ergens invloed op uit te oefenen. Gemeentelijk beleid wordt als “betuttelend” ervaren (Bart, persoonlijke communicatie, 17 mei, 2011) en anders als inadequaar (Karla, persoonlijke communicatie, 23 mei, 2011). Uit de interviews blijkt onder sociale bewegingen een wantrouwen richting de overheid. De verschillende overheden laten zich in hun beleid teveel beïnvloeden door het kapitalisme, “commerciële belangen wegen altijd het zwaarst” (Jasper, persoonlijke communicatie, 26 mei, 2011). Echter, de vraag is of dit alles meer op vermoedens en gevoelens dan op feiten berust. Overheden beweren namelijk zelf zoveel mogelijk rekening te houden met de wensen van de burgers. Uit cijfers van WaarStaatJeGemeente.nl (2009), blijkt ook dat de burgers in Nederland over het algemeen niet heel erg positief zijn over hun rol als partner (zie Bijlage 4). Hoewel Nijmegen in 2009 de hoogste score behaalde voor haar samenwerking met burgers, was de beoordeling niet erg overtuigend positief. Als dan vervolgens bekeken wordt hoe vaak mensen bezwaar indienen, lijkt dat toch mee te vallen. Echter, de percentages van bezwaren waarmee ingestemd wordt, vallen ook laag uit. Er zijn dus een aantal gevallen waarin bezwaren van burgers ongegrond worden verklaard. Dit kan geïnterpreteerd worden als een ontkenning of lage waardering van de belangen van die burgers door de gemeente. Voor de gemeente Nijmegen is door één van de interviewpartners hierbij een kenmerkend voorbeeld geschetst, over “dat ze de dijk in Lent willen verleggen en daarmee het natuur- en cultuurlandschap afbreken, terwijl de bewoners, de gemeente en uiteindelijk zelfs de provincie daartegen waren” (Robin, persoonlijke communicatie 1, mei, 2011).

Ook bij beleid ten aanzien van openbaar groen lijkt er vaak gehandeld te worden tegen de zin van buurtbewoners in. Hoewel het openbaar groen in de stad in de periode van 1993 tot 2000 niet was afgenomen, nam de druk op bestaande groenstructuren – vanwege een bevolkingstoename – toen al toe (Niet, 2006, p.9). Meer recent “onderzoek toont aan dat er in Nederland sprake is van recreatieve groentekorten”, waardoor in het geval van grote tekorten mensen vaker aangeven dat “het te druk is” (Kempenaar et al., 2009, p.11). In het rapport wordt aangegeven dat één van de oorzaken, van een mindere hoeveelheid groen dan gewenst, voortkomt uit het feit dat burgers groen nog altijd hoger waarderen dan bestuurders. “Bestuurders zijn geneigd om korte termijn afwegingen te maken over baten en lasten van het investeren in rood en/of groen, waardoor groen vaak het onderspit delft” (Kempenaar et al., 2009, p.12).

Maar mogelijk, in tegenstelling tot wat voort lijkt te komen uit het bovenstaande, vinden sociale bewegingen juist aanleiding in een goed bestuurlijk fundament. Tarrow (1998) beargumenteert dat sociale bewegingen samengaan met een verandering in het politieke debat. Daar waar juist meer ruimte ontstaat voor protest, zal dit ook plaatsvinden. Deze “relationship between state building and the rise of national social movements” (Tarrow, 1998, p.56) sluit aan bij het ‘counter-conduct’ perspectief. “Liberal democracy’s toleration of dissent and protest within certain limits works, paradoxically, to reinforce as well as challenge dominant power relations” (Death, 2010, p.239).

Er zijn dus een aantal verschillende aanleidingen te vinden voor het ontstaan van sociale bewegingen. In Nederland lijkt dat vooral te komen door de strikte regelgeving en ontransparant bestuur. Daarnaast is er sterk het gevoel dat economische belangen bovengeschild worden bevonden aan sociale belangen. In het algemeen kan in ieder geval geconcludeerd worden dat “social movement activists believe that a given condition does not receive enough attention and is not regarded as a sufficiently serious social problem in a society; no, or insufficient steps are taken, they believe, to remedy the supposed problem” (Goode & Ben-Yehuda, 1994, p.116-117).

6. In de richting van betekenisvolle ruimte

Gezien de precieze problematiek, die ten grondslag ligt aan de vorming van sociale bewegingen, nog niet geheel duidelijk is, levert het misschien meer inzicht op te kijken naar hetgeen nagestreefd wordt door sociaalstedelijke bewegingen. Hierbij zal ook weer gekeken worden naar de academische en politieke debatten aangaande stedelijke openbare ruimte. De idee dat hierbij het fundament vormt, wordt gegeven door de voormalige burgemeester van Curitiba – een stad die door Karla (persoonlijke communicatie, 2011) een voorbeeldfunctie werd toegedicht. “If you want to make life better for people, make the cities better” (Lerner, 2006). Echter, de vraag is: hoe maak je steden beter?

Daarvoor moeten we op zoek gaan naar “een nieuwe manier [van begrijpen en analyseren] die ook de subjectiviteit van elke stedelijke representatie erkent en vanuit dat kader sommige representaties – zoals die van academici en deskundigen – expliciet relateert en andere – de representatie van inwoners – juist emancipeert” (Dormans, 2008, p.300). Dit houdt dus in dat we los moeten komen van bestaande discoursen ten aanzien van steden en ruimtelijke ordening. Dit wordt ook wel het opnieuw politiek maken van het ruimtelijk beleid genoemd, “opening the way to a revival of an urban politics of resistance and change” (Soja, 2007, p.88). In San Francisco heeft, in afwezigheid van een richtinggevend kader, een dergelijk proces lange tijd geleden al plaats gevonden:

Since no single group was able to dominate the city's development, and no stable coalition came into existence, the city became a space of co-existing interests and cultures, unthreatened by any major project although isolated from any great collective enterprise. ... Perhaps the absence of central urban policy is the secret of the new urban quality attained in San Francisco, along with maximization of the neighbourhoods' autonomy in a situation where cultural values tend to match market pressures and where community organizations are still are a deterrent to any kind of heavy-handed political authority.
(Castells, 1983, p.105)

Wanneer de grondbeginselen van stedelijke ontwikkeling heroverwogen worden, dient iedereen daarbij betrokken te worden. “De wensen en waardering van de gebruikers van het gebied – bewoners, bedrijven en passanten – zouden daarbij centraal moeten staan” (Spaans & Trip, 2010, p. 411). Vervolgens zou daar een veel scherper beeld van wat men ervaart als betekenisvolle ruimte uit naar voren moeten komen. “Het is de opgave voor architecten en stedenbouwers om een vorm te vinden die begint bij de kwaliteit van de leefomgeving, eerder bij het onbebouwde dan het bebouwde” (Stroink, 2010, p.60). Maar nu al is het duidelijk dat een aantal ruimtelijke karakteristieken missen of juist overbodig zijn.

Een alternatief voor beleidsvoering met oog voor diversiteit, is de volledige overdracht van verantwoordelijkheid voor de ruimte aan lokale gemeenschappen. Gemeenschappen krijgen in dat geval de vrijheid zelf hun omgeving vorm te geven aan de hand van eigen idealen en ook eigen identiteit. Op verschillende plekken in de wereld wordt er gevochten voor die vrijheden. You-Tien

Hsing (2010) lanceert – in verband tot de strijd die in China plaatsvindt ten aanzien van onteigening en landrechten – de term ‘civic territoriality’.

I call social actors’ collective struggles to build their own territoriality at both the physical and discursive levels *civic territoriality*. ... Civic territoriality brings society to the center of territorial politics, and sees territoriality as the platform of social activism.

(Hsing, 2010, p.83)

6.1 Ideale stad

In de interviews, zijn met de leden van de verschillende sociale bewegingen hun idealen besproken voor een nieuw te ontwerpen stedelijke vorm. Samenhangend met de bewegingen komen daar in feite verschillende prototypen ideale steden uit voort. Deze ‘utopieën’ zouden als uitgangspunt genomen kunnen worden voor ontwikkelingen in het urbane landschap. Een andere ruimtelijke omgeving hoeft daarbij niet per se zelf het ideaal te zijn, maar kan ook een bijdrage zijn aan de verwezenlijking van een sociaal ideaal. In samenwerking kan naar deze doelen toegewerkt worden. “Eerst de eigen kracht en inbreng van de gemeenschap; dan de vraag aan professionele hulp en deskundigheid” (Stad in Beweging, n.d.).

Een belangrijk element van de stad is dat het mensen bij elkaar brengt, het fungeert als een ontmoetingsplek. De huidige vercommercialisering van de binnensteden lijkt schadelijk voor deze rol van de stad. Er moet ruimte zijn “waar bezoekers tijd en ontspanning hebben voor interactie en niet opgaan in de anonimiteit van plekken, [want] daar komen toevallige ontmoetingen eerder van de grond” (Felten, 2010, p.404). “Een passief bezoekersdoel en een beperkt bezoekersaantal lijken daarom essentieel in de totstandkoming van minimale ontmoetingen tussen bezoekers” (Felten, 2010, p.403). Pleinen vervullen uiteraard een belangrijke rol hierin. Door zowel Jasper, als Bart wordt aangegeven dat ze veel waarde hechten aan pleinen. Daarmee is niet gezegd dat elk plein positief wordt ervaren. Ze kunnen ook gezien worden als een plek die representatief is voor de centralisatie van macht (Bart, persoonlijke communicatie, 17 mei, 2011). Een plein zou dus juist openheid moeten uitstralen. Dit hangt samen met het gemeenschapsidee dat nagestreefd wordt. Jasper (persoonlijke communicatie, 2011) haalt een voorbeeld aan van dorpspompen in ontwikkelingslanden om datgene te omschrijven waar meerder sociale bewegingen naar opzoek lijken te zijn: “dat idee, dat er een plek is waar iedereen bij elkaar komt”. En dat samenzijn berust dan niet op commerciële belangen, maar leidt eerder terug naar het sociaal fundament. Er is behoefte aan een plek waar mensen nauwer met elkaar in contact kunnen komen en een sociale band op kunnen bouwen. De als dorps benoemde cultuur, is iets wat eerder gevonden wordt in een kleinschalige omgeving. Vandaar ook dat er vanuit het anarchisme gestreefd wordt naar een overheveling van bestuur naar het schaalniveau van “wijken of delen van wijken, waar mensen zeg maar hun directe leefomgeving kunnen inrichten zoals ze dat willen” (Bart, persoonlijke communicatie, 17 mei, 2011).

Ook de aanwezigheid van groen kan positief bijdragen aan het tot stand brengen van ontmoetingen tussen mensen. “Als mensen hun lunch gaan opeten buiten en ze kunnen dat in een park doen, dat is toch veel leuker dan wanneer je ergens op een druk kruispunt moet zitten of een saaie stoep?” (Jasper, persoonlijke communicatie, 26 mei, 2011). Karla (persoonlijke communicatie, 2011) geeft aan dat ook moestuintjes bij zouden kunnen dragen aan wijkcontacten. Ook weegt het aspect van zelfvoorzienendheid zwaar in sommige ideaalbeelden. Zo verlangt Karla (persoonlijke communicatie, 2011), aansluitend bij haar eigen ‘eetbare tuin’, bijvoorbeeld naar meer eetbare

planten in de openbare ruimte. Ook de andere interviewpartners geven aan problemen te voorzien met de afhankelijkheidsrelaties die steeds uitgebreider worden. Daarom word er nu in Nijmegen gewerkt aan een eigen munteenheid die de lokale economie en daarmee duurzaamheid dient te stimuleren. Een ander praktische probleem dat aan de orde komt in de utopieën, is dat van het vervoersvraagstuk. Ook hierbij speelt duurzaamheid een belangrijke rol en er wordt dan ook veel waarde gehecht aan goed, duurzaam openbaar vervoer (Karla & Robin, persoonlijke communicatie, 2011).

Het lijkt er voor sommige sociale bewegingen, waaronder in ieder geval Freerunning, op dat haar 'volgers' op zoek zijn naar een "urban environment as a terrain of playful possibility" (Bavinton, 2007, p.392). In de inleiding werd al duidelijk dat er vanuit de samenleving een vraag is naar flexibele ruimte, die naar eigen interpretatie is te gebruiken. Hoe zeer de overheden soms ook haar best doen om in kwalitatief goede openbare ruimte te voorzien, wordt dit toch niet altijd gewaardeerd. Dat komt dan simpelweg omdat het niet direct aansluit bij de behoeften die de gebruikers ervan hebben. Om dit te voorkomen, kan dus ruimte beschikbaar gesteld worden aan de samenleving.

Daarbij wordt er toch door de bewoners vormgegeven. Ik denk dat je dan meer activiteit van de bewoners vraagt, van: hoe wil je de stad eruit laten zien? Ja, dat er wat creatiever wordt omgegaan. Ik hoop wat meer betrokkenheid van de mensen zelf, qua vormgeving.
(Karla, persoonlijke communicatie, 23 mei, 2011)

Daarnaast wordt er door alle interviewpartners ook sterk waarde gehecht aan historisch waardevolle gebouwen. Echter, behoud van erfgoed heeft alleen zin als het gezien wordt als "an activity involving the conservation of the material elements – the built and the unbuilt environment – as well as the cultural processes that together comprise the urban structure" (Cidre, 2004, p.295). Hieruit spreekt dus ook nadrukkelijk het belang van sociaal-culturele banden. Respect voor historie.

6.2 Voorbeelden

Hoewel Nijmegen als één van de prettigste steden binnen Nederland beoordeeld wordt, hebben de meeste interviewpartners toch ook andere steden als voorbeeld voor het na te streven ideaal. Deze voorbeelden geven uiting aan de verlangens die de interviewpartners (als zijnde lid van een sociaalstedelijke beweging) bij zich dragen. Opvallend is dat Berlijn tijdens de interviews meerdere keren werd aangedragen als voorbeeld. Verassend is dat niet want Berlijn staat algemeen al bekend als een 'open minded city' – om in termen van Florida te spreken. Dat is vooral vanwege het idee dat "vrijheid en participatie en dergelijke van mensen, dat die daar relatief hoger is dan hier" (Bart, persoonlijke communicatie, 2011). Toch heeft ook daar "privatization of public space, the intrusion of the market into the realm of public culture ... seemingly done much to undermine the variety and uniqueness of urban centres" (Allen, 2006, p.2). Ook Nederland heeft een stad binnen haar grenzen die wereldwijd bekend staat als 'open minded'. Het is dan ook niet verwonderlijk dat deze stad, Amsterdam, ook ter sprake komt. Toch lijkt Amsterdam niet direct te bieden waar de respondenten naar op zoek zijn.

De stad zelf vind ik eigenlijk echt heel erg tegenvallen, want de mensen vond ik eigenlijk best wel asociaal, ze schreeuwen de hele tijd en er zijn heel veel toeristen. En die vind ik eigenlijk vrij dom overkomen, allemaal van die drommen consumenten. Dus dat straalt heel weinig uit vind ik. Dat heeft heel weinig inhoud, geen diepte.

(Jasper, persoonlijke communicatie, 2011)

Ook bestaat het idee over Amsterdam dat het onvoldoende groengebieden heeft. Nadrukkelijk wordt hier aangegeven dat het een idee betreft, omdat Amsterdam in verhouding tot sommige andere steden een redelijk goede verbinding heeft met groengebieden. Hieruit blijkt maar weer dat meningen zeer subjectief op bepaalde percepties gebaseerd zijn. Dat verklaart ook wel waarom Nijmegen zo hoog gewaardeerd wordt: de interviewpartners zijn er namelijk mee bekend.

Een stad die in het bijzonder door het lid van een 'groene beweging' wordt genoemd, is Curitiba (Brazilië). Dit vanwege de inspanningen die daar verricht zijn om de stad duurzaam te maken. Dat heeft geresulteerd in "uitstekend openbaar vervoer" en de "meeste vierkante meters groen per inwoner", aldus Karla (persoonlijke communicatie, 2011).

Een specifieke vermelding krijgt ook Findhorn (Schotland). In feite is dit eerder te omschrijven als een gemeenschap dan als een plaats. "The Findhorn Foundation is a spiritual community, ecovillage and an international centre for holistic education, helping to unfold a new human consciousness and create a positive and sustainable future" (Findhorn Foundation, n.d.). Deze gemeenschap ontwikkelde zich vanaf 1962 en bestaat officieel sinds 1972. Ze had de aanleg van een eetbare tuin als eerste onderneming. Gebaseerd op spirituele overtuiging werd de gemeenschap een succes. De gemeenschap was vooral gericht op "their spiritual path and to expanding the garden in harmony with nature", maar legde zich later ook toe op verspreiding van het 'ecovillage'-ideaal. Damanhur (Italië), is een vergelijkbare gemeenschap die genoemd wordt, waarbij spiritualiteit centraal staat. Teruggaand naar de behoeften zoals die in tabel 1 weergegeven zijn, lijkt het logisch dat deze plekken als voorbeelden worden aangeduid. Daarnaast werden vanwege verschillende redenen Zutphen (Nederland), Tilburg (Nederland), Firenze (Italië), New York (Verenigde Staten), Freiburg (Duitsland) en Toulouse (Frankrijk) genoemd.

Maar de belangrijkste constatering hier is dat "iedere stad ideaal [kan] zijn, als je maar je plek er kan vinden" (Jasper, persoonlijke communicatie, 2011). Dit geeft aan, dat de keuze voor een favoriete stad afhankelijk is van wat je verlangt. In het geval van Jasper (pers.com., 2011), was dit een bepaalde geborgenheid. "Waar je dus de mensen kent, waar je weet dat je elkaar kan vertrouwen, het is leuk als het ook nog mooi is." Daarom is het voor Jasper ook belangrijk dat je een langere tijd met een bepaalde plek in aanraking komt. En dat is eigenlijk een algemene regel. Hoe langer je ergens verblijft, des te meer ga je jezelf daar op je gemak voelen.

6.3 Conclusie

Hoewel hier slechts een zeer kleine verkenning heeft plaatsgevonden, lijken een aantal elementen toch duidelijk de boventoon te voeren in de verschillende ideaalbeelden voor een nieuwe stedelijke vorm. In ieder geval is er een behoefte aan meer macht voor burgers, wat simpelweg ook kan inhouden dat besluitvormingsprocessen nog doorzichtiger moeten worden. In relatie tot de ruimte betekent dit, dat de belangen van de directe gebruikers ervan behartigd moeten worden. Omdat dit, vanwege een groot aantal gebruikers, in het centrum moeilijker is, moet daar ruimte gereserveerd worden die op meerder manieren te gebruiken is. Eigenlijk moet een ruimte openheid laten voor verschillende identiteiten en ook voor contacten daartussen. Daarnaast is er een roep om meer duurzaam beleid gericht op lokaal niveau. Dit lijkt direct in contrast te staan met huidig stedelijk beleid, dat vooral gericht is op economische winst en op de buitenwereld.

7. Conclusie & Aanbevelingen

Aan de basis van dit onderzoek lag de doelstelling meer te weten te komen over andere ideeën ten aanzien van de stad, om zo een kleine bijdrage te kunnen leveren aan beter stedelijk beleid. De centrale vraag die daarbij leidinggevend was, luidde als volgt:

Waarom zijn er bepaalde initiatieven waar te nemen als reactie op de huidige rol die binnenstedelijke centra vervullen en hoe kan hierop gereageerd worden?

Ter beantwoording van die vraag zijn allereerst een aantal sociaalstedelijke bewegingen uitgelicht, die gezien kunnen worden als reactie op de huidige rol die binnenstedelijk centra vervullen. Daarbij zijn de algemeen geaccepteerde ideeën ten aanzien van stedelijk beleid en vorm behandeld en is de kritiek daarop uitvoerig besproken. Er zijn daarbij ook alternatieven aangeleverd die in de ogen van leden van sociaalstedelijke bewegingen beter zijn dan de huidige richting waarin steden zich ontwikkelen. Samenvattend is de redenering die ontwikkeld is in deze scriptie als volgt te structureren:

Verlangen naar	Ontevredenheid over	Mogelijke verbetering
- verandering - inspraak - openheid - diversiteit - duurzaamheid	- strikte regelgeving - ontransparant bestuur - invloed commercieel belang - onpersoonlijke stad - invulling van bestuur	- flexibiliteit voor gebruik en interpretatie - streven naar gedeelde utopie - ontmoetingsplekken - gemeenschapsidee - onafhankelijkheid/vrijheid - duurzaamheid
Tabel 3, resultaat onderzoek		

Hoewel de hypothese was dat er protesten vanuit de samenleving plaatsvonden vanwege een tekort aan sociaal betekenisvolle ruimte, bleek dit niet de voornaamste oorzaak te zijn. Wel hangt het samen met hetgeen als voornaamste oorzaak aangeduid kan worden, namelijk een soort gevoel van machteloosheid. Mensen die zich aansluiten bij sociale bewegingen lijken zich niet zozeer te ergeren aan bestaande stedelijke vormen, maar wel aan de ‘kapitalistische’ manier waarop die tot stand komen. Dit lijkt haast een terugkerend element te zijn in het ontstaan van sociale bewegingen door de tijd heen.

There is a general structural formula in our historical epoch of urban social movements as processes aimed at a given outcome – the transformation of urban meaning. This is because we live in a world-wide mode of production (capitalism) developing through two world-wide articulated modes of development (industrial and informational).

(Castells, 1983, p.324).

Daarbij kan overigens wel gezegd worden dat de bestaande stedelijke vormen op die manier als een vertaling gezien worden van commerciële belangen en om die reden dus als onprettig worden ervaren. In Nederland zien we dus net als op andere plekken in de wereld dat “protesters demanded reconstitution of their life-worlds in the city. Central to their demands were not merely legal rights over private property, but also social rights to a livelihood” (Hsing, 2010, p.62).

Hoewel het kapitalistisch gedachtegoed min of meer als kwaad naar voren lijkt te komen, is dat niet per se het geval. Mogelijk zou een terugkeer naar kleinere schaalniveaus een samengaan van kapitalistische gedachtegoed en meer inspraak mogelijk maken. Of de ook zo gehekeld afname in sociale contacten te wijten is aan vercommercialisering dient dus nog beter onderzocht te worden. Onderzoek van Storr (2008, p.137), toont bijvoorbeeld aan dat “the market is both a conversation and an arena where meaningful conversations can occur. It is a scene where noncommercial and commercial relationships develop.” Zo zien we bijvoorbeeld sociale relaties ontstaan tussen kopers en verkopers. Maar de vraag is ook in hoeverre ‘de markt’ als fysieke omgeving zijn betekenis behoudt, gezien het feit dat transacties steeds vaker online plaatsvinden. En wat is het precieze effect van een digitaal georiënteerde samenleving op de ruimte? En welke betekenis kan ruimte nog vervullen voor een samenleving die online haar boodschappen bestelt?

In ieder geval is ook de vraag hoe meer inspraak mogelijk te maken erg belangrijk, want voor bepaalde groepen mensen groeit de kloof tussen burger en overheid. Dit hangt ook samen met distantisering van burgers met de ruimtelijke omgeving, die niet meer aan hun wensen lijkt te zijn aangepast. Dus,

is het de vraag of het nog verstandig en praktisch is om planologie vanuit een regierol van de overheid en daarmee vanuit doelen van de overheid te bedrijven. Het perspectief van individu en van reeds bestaande maatschappelijke processen is veel relevanter.
(Hartman, 2008, p.353)

Het kan ook daadwerkelijk anders.

Territory and territorial power can be sharpened and shaped by social actors. Place-based collective identity can be sharpened and activated in the process of resisting the state’s territorial dominance, and those engaged in this resistance have territorial tools and strategies to assert their rights to the city.
(Hsing, 2010, p.73)

De theorie dat mensen zelf betekenis geven aan ruimte, lijkt te gelden voor plekken als de Grote Broek. Maar aan de andere kant lijkt het toch ook echt zo te zijn dat er plaatsen zijn die geen ruimte laten voor eigen interpretatie. Plaatsen die zijn zoals ze zijn, zoals bijvoorbeeld de Marikenstraat. Dit lijkt te komen doordat er een bepaalde ideologie ten grondslag heeft gelegen aan de constructie van deze ruimte.

Ook leken de aannames ten aanzien van menselijke behoeften in relatie tot ruimte niet geheel te kloppen. Hoewel er een aantal tastbare vereisten zijn aan een bepaalde omgeving (zoals de aanwezigheid van groen), lijkt de behoefte naar macht het grootste te zijn. Het is veel belangrijker hoe een ruimte tot stand komt, dan wat die ruimte uiteindelijk zal zijn. Het bestaan van sociaalstedelijke bewegingen kan uiteindelijk wellicht in zijn geheel teruggevoerd worden op het vraagstuk van de verdeling van de macht binnen de samenleving.

De focus lag in dit onderzoek heel erg bij de verlangens en ontevredenheid van één bepaalde groep mensen. Maar uiteraard is het zo dat “the cacophony of competing claims by diverse class, race, ethnic, and occupational groups makes impossible the determination of any city overall interest

– any public interest if you like – by compiling all the demands and desires of individual city residents” (Peterson, 1981, p.17). Een generalisatie van de gevonden verlangens en ontevredenheid voor andere groepen in de samenleving is dus niet mogelijk. Om te komen tot een algehele kritiek ten aanzien van huidig stedelijk beleid, dient er onder een groter deel van de bevolking onderzoek verricht te worden. Daarbij moeten niet alleen tastbare situaties besproken worden, maar moeten ook gevoelens aan bod komen. Kritiek vanuit de samenleving (wat uit kan monden in een sociale beweging) berust namelijk vaak op gevoelens. Wanneer iets betekenisvol is en of we betekenis kunnen creëren is per individu verschillend. Wel is duidelijk geworden dat er vandaag de dag nog steeds andere perspectieven bestaan op de stad. We dienen er bewust van te zijn, dat er sprake is van een stedelijk construct waar niet iedereen tevreden mee is. We dienen er bewust van te zijn, dat het ook anders kan. Hoe precies, is open voor debat, maar het verlangen is daar.

8. Literatuur

- Afdeling Stadsontwikkeling Nijmegen (2011). *Raamwerk Nijmegen Centrum*.
- Allen, J. (2006). Ambient power: Berlin's Potsdamer Platz and the Seductive Logic of Public Spaces. *Urban Studies*, 43(2), 441–455.
- Baum, H.S. (1994). *Community and consensus: reality and fantasy in planning*. Journal of Planning Education and Research 13, 251-262
- Barthes, R. (n.d.). *Semiology and Urbanism*. Geraadpleegd op 22-6-2011, via http://www.columbia.edu/itc/architecture/ockman/pdfs/dossier_4/barthes_2.pdf
- Bavinton, N. (2007). From Obstacle to Opportunity: Parkour, leisure, and the reinterpretation of constraints. *Annals of Leisure Research*, 9(3-4), 391-412
- Boon, W., Geurs, K., Van Wee, B. (2003). *Sociale effecten van verkeer: een overzicht*. Colloquium Vervoersplanologisch Speurwerk 2003. TU Delft
- Buechler, S.M. (2008). Social Strain, Structural Breakdown, Political Opportunity, and Collective Action. *Sociology Compass*, 2(3), 1031-1044
- Castells, M. (1983). *The City and the Grassroots. A Cross-Cultural Theory of Urban Social Movements*. Edward Arnold (Publishers) Ltd: London
- Cidre, E. (2004). The significance of urban heritage. in Deben, L. & Salet, W.G.M. (Eds.). *Urban design and modern development* (pp.284-297). Het Spinhuis
- Chalofsky, N.E. (2010). *Meaningful workplaces: Reframing how and where we work*. John Wiley and Sons
- Chiesura, A. (2004). The Role of Urban Parks for the Sustainable City. In *Landscape and Urban Planning*, 68(1), 129-138
- College van B&W Nijmegen (2010). *Structuurvisie Nijmegen 2010: Kansen voor ontwikkeling Nijmegen tot 2030*.
- Daniel, T.C. & Boster, R.S. (1976). *Measuring Landscape Esthetics: The Scenic Beauty Estimation Method*. Geraadpleegd 27-02-2011 via http://www.ideal.forestry.ubc.ca/frst524/03_DanielBoster.pdf
- Death, C. (2010). Counter-Conducts: A Foucauldian Analytics of Protest. In *Social Movement Studies*, 9(3), 235-251
- Dees, M. (2011a, januari). Urbanisatie in Nederland zet onverminderd door. *Vastgoedmarkt*, 38, p.37
- Dees, M. (2011b, februari). Drama in retail. *Vastgoedmarkt*, 39
- Depla, P.F.G. (2010). *Voorwoord*. In *Structuurvisie Nijmegen 2030*
- De Soet, J. (2011). De toekomst van retailvastgoed. In *PropertyNL*, 11(7), 29-31
- Donker, A. (2011). Anarchisten in Turkije. *Directe Actie!*, nr.23
- Dormans, S.E.M. (2008). *Narrating the city: Urban tales from Tilburg and Almere*. RU Radboud Universiteit Nijmegen: Nijmegen
- Dienst Ruimtelijke Ordening Amsterdam (2008). *Het Grote Groenonderzoek 2008: Het bezoek aan en gebruik van parken, recreatiegebieden en groen in de woonomgeving in Amsterdam*.
- Dürschmidt, J. (2002). 'Multiple Agoras: Local and Regional Environmental Policies between Globalization and European Pathways of Transformation'. *Innovation: The European Journal of Social Science Research*, 15: 3, 193-209
- Ersnte, H. (2004). The Pragmatism of Life in Poststructuralist Times. *Environment and Planning A*, 36, 437-450
- Faes, A. (2006). Hedendaags anarchisme in Nederland en Vlaanderen. *Brood&Rozen* 2006/2, p.29-44
- Felten, P. (2010). Vertrouwde vreemden door observerend contact. *Rooilijn*, jg.43, nr.6, 2010, p.400-405
- Flick, U. (2006). *An introduction to qualitative research*. SAGE Publications Ltd: London

- Florida, R. (2010). *Livable Cities Webcast*. Geraadpleegd op 05-12-2010 via http://www.because.philips.com/livable-cities-award/livable-cities-leading-the-global-debate-webcast/?origin=5_nl_nl_because2010_google____300x250_marin|&pclid=6612693895
- Forester, J. (1988). *Planning in the face of power*. Berkeley: University of California Press
- Gemeentelijke Basisadministratie Nijmegen (2011). *Ethniciteit*. Geraadpleegd 29-06-2011 via <http://nijmegen.buurtmonitor.nl/>
- Gemeente Nijmegen (n.d.), *Moderne stad*. geraadpleegd op 15-05-2011 via http://www2.nijmegen.nl/bezoek/historienijmegen/Moderne_stad
- Goode, E. & Ben-Yehuda, N. (1994). *Moral panics: the social construction of deviance*. Oxford: Blackwell Publishers Ltd.
- GuerillaGardeners.nl (n.d.). *Over Guerilla Gardening*. Geraadpleegd op 11-05-2011 via <http://www.guerrillagardeners.nl/>
- Groth, J. & Corijn, E. (2005). Reclaiming Urbanity: Indeterminate Spaces, Informal Actors and Urban Agenda Setting. *Urban Studies*, 42(3), 503-526.
- Hall, P.G. (2002). *Cities of tomorrow: an intellectual history of urban planning and design in the twentieth century*. Wiley-Blackwell
- Hall, S. (1997). *Representation: cultural representations and signifying practices*. SAGE Publications: London
- Hartman, W. (2008). Planologie voor de Vloeibare Stad. In *Rooilijn*, jg. 41, nr. 5, 2008, p.348-353
- Harvey, D. (2003). The Right to the City. *International Journal of Urban and Regional Research*, 27(4), 939-941
- Hermans, M. (12-01-2011). *Raadsvoorstel Structuurvisie Nijmegen 2010*.
- Hurenkamp, M. (2009). Organize liberal, think conservative: Citizenship in light of communities. in J.W. Duyvendak, F. Hendriks & M. Niekerk (Eds.), *City in Sight: Dutch Dealings with Urban Change* (pp.141-158). Amsterdam: University Press
- Hsing, Y. (2010). *The great urban transformation: Politics of land and property in China*. New York: Oxford University Press Inc.
- Ibarra, P. (2003). *Social movements and democracy*. Palgrave Macmillan
- Ivain, G. (n.d.). *Formulary for a New Urbanism*. Geraadpleegd op 22-06-2011, via http://www.columbia.edu/itc/architecture/ockman/pdfs/dossier_4/barthes_2.pdf
- Kempenaar, J., Van de Laar, S., Van Rijckevorsel, P. (2009). *Verkenning Verstedelijking en Groen*. Wageningen, Alterra en Kenniscentrum Recreatie, Alterra rapport 1887
- Knox, P.L. & Marston, S.A. (2004). *Places and regions in global context: Human geography*. Upper Saddle River N.J.: Prentice Hall
- Krampen, M. (1979). *Meaning in the urban environment*. London: Pion
- Lachmann, R. (1988). Graffiti as Career and Ideology. *The American Journal of Sociology*, 94(2), 229-250.
- Leontidou, L. (2006). Urban social movements: from the 'right to the city' to transnational spatialities and flaneur activists, *City*, 10(3), 259-268
- Lerner, J. (2006). *City of Dreams – Brazil*. In Journeymanpictures, geraadpleegd op 06-06-2011 via <http://www.youtube.com/watch?v=hRD3l3rIMpo>
- Lipton Ice Tea ANZ (2011). *Project Green*. Geraadpleegd op 30-05-2011 via http://www.facebook.com/liptoniceteaAU#!/liptoniceteaAU?sk=app_7146470109
- Lynch, K. (1960). *The image of the city*. MIT Press: London
- Lynch, K. (1984). *Good city form*. MIT Press: London
- Mamadouh, V.D. (1992). *De stad in eigen hand: provo's, kabouters en krakers als stedelijke sociale beweging*. Amsterdam: Sua
- Marshall, P. (2009). *Demanding the Impossible: A History of Anarchism*. PM Press
- Ministerie van VROM (2004a). *Stad en land in balans?* Geraadpleegd 25-02-2011 via <http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/steden/documenten-en-publicaties/publicaties-pb51/stad-en-land-in-balans.html>

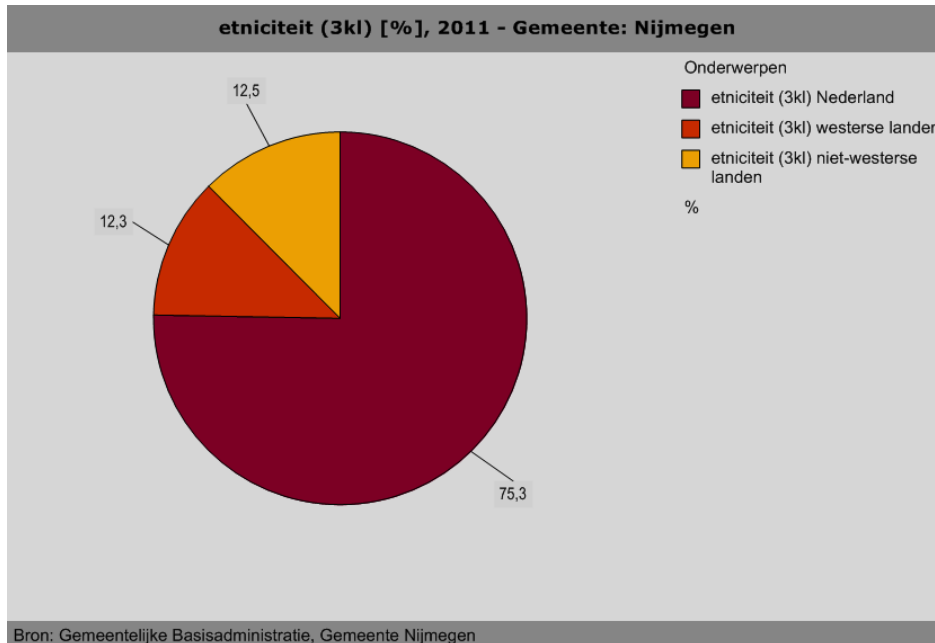
- Ministerie van VROM (2004b). *Leefbaarheid van wijken*. Geraadpleegd op 20-02-2011 via <http://www.kei-centrum.nl/websites/kei/files/kei2003/documentatie/vrom-leefbaarheidvanwijken-2004.pdf>
- Ministerie van VROM, LNV, VenW en EZ (2006). *Nota ruimte: ruimte voor ontwikkeling*. Geraadpleegd op 30-06-2011 via <http://notaruimteonline.vrom.nl/download/download/NotaRuimteCompleet.pdf>
- Morgan, J., Farsides, T. (2009). Measuring Meaning in Life. In *Journal of Happiness Studies*, 10(2), 197-214.
- Niet, R. de (2006). *Groen in de stad: ontwikkeling 1993-2000: Achtergronddocument bij Natuurbalans 2005*. Milieu- en Natuurplanbureau, Rapport 408763004/2005
- Nu.nl (2009). *Dansend protest tegen kraakverbod*. Geraadpleegd op 22-06-2011 via <http://www.nu.nl/algemeen/2108680/dansend-protest-kraakverbod.html>
- Peet, R. (1998). *Modern Geographical Thought*. Oxford: Wiley-Blackwell
- Peterson, P.E. (1981). *City limits*. Chicago: University of Chicago Press
- Rapoport, A. (1982). *The meaning of the built environment*. Beverly Hills: SAGE Publications
- Reclaim the Fields (n.d.). *Reclaim the fields camp 2011*. Geraadpleegd op 30-05-2011 via <http://www.reclaimthefields.org/node/329>
- Sandercock, L. (1998). Toward cosmopolis: Utopia as construction site. in S. Campbell & S.S. Fainstein (Eds.). *Readings in planning theory* (pp.401-407). Wiley-Blackwell
- Schelfaut, H. (2010). *De stad maakt het verschil! Analyses op de Stadsmonitor 2008*. Geraadpleegd op 25-02-2011 via <http://www4.vlaanderen.be/dar/svr/afbeeldingennieuwtjes/steden/bijlagen/2010-02-18-stad-verschil.pdf#page=146>
- Scholten, P. (15-06-2005). *Verslag pilot-promotie stadscentrum*. Collegevoorstel
- Sennet, R. (1970). *The uses of disorder: Personal identity & city life*. New York: Knopf
- Sleutelstad.nl (2010). Dubbel gevoel bij feestelijke start sloop Groenordhallen. Geraadpleegd 22-06-2011 via <http://www.sleutelstad.nl/nieuws/archief/2010/01/dubbel-gevoel-bij-feestelijke-start-sloop-groenordhallen?highlight=sloop+wijk>
- Sleutelstad.nl (2011). 'Guerilla Gardening' op Tweede Paasdag. Geraadpleegd op 22-06-2011 via <http://www.sleutelstad.nl/nieuws/archief/2011/04/guerilla-gardening-op-tweede-paasdag>
- Soja, E.W. (2007). Postmetropolitan psychasthenia: A spatioanalysis. In BAVO (Eds.). *Urban politics now: Re-imagining democracy in the neoliberal city* (pp.). NAI Publishers
- Spaans, M. & Trip, J.J. (2010). Ruimtelijke kwaliteit en rijksbemoeienis. *Rooilijn*, jg.43, nr.6, 2010, p.406-411
- Stad in Beweging (n.d.). *Missie en Visie*. Geraadpleegd op 19-04-2011 via <http://stadinbeweging.nl/missie-en-visie/>
- Storr, W.H. (2008). The Market as a Social Space: On the Meaningful extraeconomic Conversations that can occur in Markets. *The Review of Austrian Economics*, Volume 21, Numbers 2-3, p.135-150
- Stroink, R. (2010). Ideale wereld. *S+RO*, jg.91, nr.5, 2010, p.60
- Tarrow, S.G. (1998). *Power in movement: social movements and contentious politics*. New York: Cambridge University Press
- TransitionNetwork.org (n.d.). *What is a Transition Initiative*. Geraadpleegd op 30-05-2011 via <http://www.transitionnetwork.org/support/what-transition-initiative>
- Uitermark, J. (2004). Framing Urban Injustices: The Case of the Amsterdam Squatter Movement. in *Space and Polity*, Vol. 8, No. 2, 227-244, August 2004
- UNFPA (2007). *Growing Up Urban*. Geraadpleegd op 25-02-2011 via <http://www.unfpa.org/public/publications/pid/409>

- Van Gemert, F.H.M., Siegel, D., Visser, R., Dadusc, D., Brouwers, C. (2009). *Kraken in Amsterdam anno 2009*. Reeks criminologie, Vrije Universiteit Amsterdam
- Van Houtum, H., Kramsch, O. & Zierhofer, W. (2005). *B/ordering space*. Ashgate Publishing Limited: Aldershot (U.K.)
- Van Loon, J. (februari 2011). De Geografie van Graffiti. *Geografie*, 20(2), 10-13
- Van de Water, J. (2011). Voorwoord. In *Whoow: Magazine van Hypsos*, mei 2011, p.1
- Veenhoven, R. (2000). The Four Qualities Of Life: Ordering Concepts and Measures of the Good Life. *Journal of Happiness Studies*, 1(1), 1-39
- Vennix, J.A.M. (2007). *Theorie en praktijk van empirisch onderzoek*. Pearson Education Ltd: Harlow
- VersVoko.nl (n.d.). VersVoko's bieden. Geraadpleegd op 30-05-2011 via <http://www.versvoko.nl/>
- Verschuren, P. & Doorewaard, H. (2007) *Het ontwerpen van een onderzoek. Vierde druk*. Den Haag: Uitgeverij Lemma
- Visser, C. (2011). Strijd om de stad: Right to the City. *Rooilijn*, jg.44, nr.2, 2011, p.104-110
- WaarStaatJeGemeente.nl (2009). *Burgeroordeel*. Geraadpleegd op 20-04-2011 via <http://www.waarstaatjegemeente.nl/index.php?id=373>
- Wainwright, D. (1997). Can Sociological Research Be Qualitative, Critical and Valid? *The qualitative Report*, Vol.3 (2).
- Werlen, B. (2005). Regions and everyday regionalizations: From a space-centre towards an action-centred human geography. in H. van Houtum, O. Kramsch & W. Zierhofer (Eds.), *B/Ordering space* (pp.47-60). Ashgate Publishing Limited: Aldershot (U.K.)
- Werlen, B. (2009). Everyday Regionalisations. *Elsevier*. Geraadpleegd op 19-05-2011 via <http://blackboard.ru.nl/bbcswebdav/courses/ABBW-BCU255A-01-2010/Werlen%282009%29EverydayRegionalisations.pdf>
- Wilson, W.H. (1989). *The City Beautiful Movement*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press
- Witzel, A. (2000). The Problem-Centered Interview. In *Forum: Qualitative Social Research*, 1(1), art.22
- Young, I.M. (1990). *Justice and the politics of difference*. Princeton: Princeton University Press

BIJLAGEN

Bijlage 1 – bevolkingssamenstelling Nijmegen

Bijlage 2 – interviewleidraad

Om meer te weten te komen over visies ten aanzien van het centrum van Nijmegen, van mensen met een alternatieve houding naar/blik op de maatschappij.

Persoonlijk

1. Kun je jezelf even kort voorstellen? Naam, leeftijd, achtergrond (opleiding), aantal jaren woonachtig in Nijmegen.

Over de stad

2. Wat is in jouw ogen voor de meeste mensen de belangrijkste waarde/betekenis van een stad?
3. Wat is voor jou de belangrijkste betekenis van een stad?
4. Welke plek in het stadscentrum heeft voor jou de belangrijkste betekenis? *
5. Denk je dat er sprake is/ of is geweest van een verandering in de waarde/rol/betekenis van een stad?
 - a. Welke effecten heeft dat gehad, denk je?
6. Wat is er aan de stad zelf veranderd naar jouw idee?
 - a. Wat lag aan deze verandering ten grondslag?

7. Wat denk je dat dorpsmensen niet waarderen aan een stad?
8. Is er iets wat jij mist in/aan de stad?
9. In hoeverre denk je dat het mogelijk is om de stad op een andere manier vorm te geven?
10. Hoe ziet de ideale stad er in jouw ogen uit?

Over sociale bewegingen (tegen de stad)

11. Ben je lid van of voel je jezelf verwant met een bepaalde beweging?
12. Waarom heb jij jezelf hierbij aangesloten? / Wat motiveert jou?
13. Kun je kort iets vertellen over de idealen achter dit collectief?
14. Wat kan de bijdrage zijn van een collectief aan de (verandering van de) stad?
15. Hoe is hier in Nijmegen de connectie tussen actiegroepen/bewegingen en het gemeentelijk bestuur? *
16. Ken je sociale bewegingen die kritiek uiten op de stad/organisatie van de huidige maatschappij?
 - Freerunning/ Parkour – teveel regelgeving*
 - Guerilla gardening – te weinig groen*
 - Protestbewegingen – voor meer inspraak (bij ruimtelijke plannen)*
 - Kraken – behoud cultureel erfgoed*
 - Anarchisme – te weinig zelfbeschikkingsrecht/vrijheid*
 - Transitiontown – autarkie **
17. Kun je jezelf vinden in de beweegredenen van de aanhangers van deze sociale bewegingen?
18. Wat is je mening over *cameratoezicht, hekwerk op het station* en (streng toezicht op naleving van) *verkeersregels*? *
19. Zou het onjuist zijn als ik jou omschrijf als een sympathisant/aanhanger van bewegingen tegen huidige stedelijke constructen?

Om een scherper beeld te krijgen van de 'eindtoestand' waar men naar verlangt

20. Wat lijkt jou of vind jij de fijnste stad om te bezoeken? Buiten & Binnen Nederland
21. Wat is je favoriete stad? → om te wonen of alleen om te bezoeken?

* = later (22-05-2011) toegevoegd

Bijlage 3 – gegevens interviewpartners

Geïnterviewde	Robin
Functie geïnterviewde	Lid van VoKo-Nijmegen/ Organiseert benefietfeesten/ Actief geweest bij vluchtelingenorganisatie
Datum	13 mei 2011 + 18 mei
Locatie	Radboud Universiteit Nijmegen
Duur	00:27:00 + 01:03:00

Geïnterviewde	Bart
Functie geïnterviewde	Lid Anarchistische beweging Nijmegen/ Werkzaam bij de Klinker/ Begonnen met plan voor Guerilla Gardening
Datum	17 mei
Locatie	Politiek eetcafé de Klinker, Nijmegen
Duur	00:46:08

Geïnterviewde	Karla
Functie geïnterviewde	Kartrekker van de Transitiontown Nijmegen groep Eetbare Tuinen/ Guerilla Gardening actie gedaan
Datum	23 mei
Locatie	Bij interviewpartner thuis, Nijmegen
Duur	01:15:05

Geïnterviewde	Jasper
Functie geïnterviewde	Oprichter Bataforum/Actief geweest binnen anti-globaliseringsbeweging/ Kraker geweest/ Verschillende acties gedaan waaronder Guerilla Gardening
Datum	26 mei
Locatie	Bij interviewpartner thuis in Hof van Wezel, Beuningen
Duur	02:45:58

Bijlage 4 – burgerparticipatie in gemeentelijk beleid

D. Burger als Partner

De burger wil door de gemeente serieus genomen worden in het kader van de ontwikkeling en uitvoering van gemeentelijk beleid. Ontwikkelt de gemeente haar beleid interactief, samen met inwoners? En betreft zij hen bij de uitvoering ervan?

Als goede gemeentelijke prestaties zijn benoemd dat vanuit het gezichtspunt van burgers inwoners van een gemeente in voldoende mate bij de totstandkoming en uitvoering van beleid in de gemeente betrokken worden.

D. Gemiddeld oordeel van de burger als Partner

	Nijmegen	Provincie Gelderland	Gem. grootte >100.000 inw	Nederland	Max	Min
D. Burger als Partner	6,4	5,8	5,7	5,7	6,4	4,6

Bron: Burgerpeiling algemene dienstverlening Waarstaatjegemeente.nl

D1. De gemeente betreft burgers in voldoende mate de totstandkoming van beleid

	Nijmegen	Provincie Gelderland	Gem. grootte >100.000 inw	Nederland	Max	Min
Oordeel betrekken burger bij totstandkoming plannen	6,5	5,8	5,6	5,7	7,5	4,5
Oordeel interesse gemeente in mening burgers	6,9	6,3	6,3	6,1	7,1	4,9
Oordeel voldoende inspraakmogelijkheden plannen	6,6	6,0	5,9	5,9	6,6	4,9

Bron: Burgerpeiling algemene dienstverlening Waarstaatjegemeente.nl

D2. De gemeente betreft burgers in voldoende mate bij de uitvoering van beleid

	Nijmegen	Provincie Gelderland	Gem. grootte >100.000 inw	Nederland	Max	Min
Oordeel betrekken burger bij uitvoering plannen	6,1	5,6	5,5	5,5	6,3	4,5
Oordeel burgers hebben voldoende invloed op wat gemeente doet	5,7	5,2	5,2	5,1	5,8	4,2

Bron: Burgerpeiling algemene dienstverlening Waarstaatjegemeente.nl

Gegevens uit 2009

Klachten en bezwaren , 2008-2010 - Gemeente: Nijmegen

	2008	2009	2010
Aantal formele klachten per 1.000 inwoners [/1000inwoners]	1.8	2	1.6
% gegrond verklaarde klachten [%]	23	12.1	5.4
% klachten binnen de wettelijke termijn [%]	10.1	66.5	72.9
Aantal bezwaarschriften bouwvergunningen per 1.000 inwoners [aantal]	2	1	1
% gegrond verklaarde bezwaarschriften bouwvergunningen [%]	10.7	22.5	9.9

Bron:

Zelfonderzoek gemeenten via

<http://www.waarstaatjegemeente.nl/index.php?id=374>